

Lehaim!

Grafismes sobre la vida jueva
contemporània aquí

“La història es descomposa en imatges, no en històries.”

Walter Benjamin – Llibre dels passatges [N 11, 4]

“Hi ha poques imatges que valguin més que mil paraules.”

Susan Sontag – On photography

Maria Castillejo Fernàndez

Treball Final de Grau

NIUB 16591363

Curs 2019 / 2020

Tutora Dra. Cristina Pastó Aguilà

Departament d'Arts Visuals i Disseny / Àmbit de Gravat

Facultat de Belles Arts

Universitat de Barcelona

Foto de la portada: "La rambla de nit". Adolfo Zerkowitz

Tipografies:

Portada: Grzegorz Luksza. *Znikomit regular i n°24*.

Cos del treball: Brian J. Bonislowsky. *Special Elite*.

Índex

Resum	pàg. 6
Introducció	pàg. 8
Procés formal i antecedents	pàg. 13
Mètode	pàg. 14
Tota pedra fa paret	pàg. 18
Jugar a Barcos	pàg. 24
Danone	pàg. 28
Blanc de Zenc Talar	pàg. 30
Les delícies kosher: la Migdal a Barcelona	pàg. 32
Ibèrica Films	pàg. 36
Entre copes	pàg. 40
Martha Lewin	pàg. 44
Per la vostra llibertat i per la nostra	pàg. 46
La fàbrica Lehmann	pàg. 49
Final de mil·lenni	pàg. 50
Epíleg.....	pàg. 52
Bibliografia	pàg. 54
Agraïments	pàg. 56
Annex	pàg. 58

Resum

Lehaim! és un projecte gràfic per rescatar de la ignorància històries de la vida cultural jueva des del segle XIX fins avui.

Partint de la primera tornada a Sefarad després de l'expulsió, aquest treball pretén ser una aproximació als testimonis documentals d'una cultura que com d'altres, ha estat minoritzada en el nostre territori durant molts segles. Heus aquí un lliure compendi de documents gràfics, imatges, objectes, música, i tota classe de manifestacions culturals que fan que sigui innegable la importància de la tradició jueva a casa nostra.

Paraules clau: jueus, gràfica, gabinet de curiositats, contemporània, *fake*

Abstract

Lehaim! Is a graphic project that aims to rescue some widely unknown stories about the cultural life of Jewish people from the XIX century until present, starting from the first return to Sefarad after the expulsion. It recreates the documental proof of a culture that has been marginalised in our territory for centuries. The work consists of a free recompilation of graphic documents, photographs, objects, music, and many other cultural objects that highlight the importance of Jewish tradition in our country.

Keywords: jews, graphic, cabinet of curiosities, contemporary, fake

Introducció

Si miro enrere, no puc afirmar amb exactitud que aquest treball sigui el colofó d'una etapa, d'una metodologia de treball que m'hagi precedit durant tota la carrera i ni tant sols un tema recurrent dins de la meua curta i incipient producció artística. Parlar dels jueus, tal i com ho solem fer en termes genèrics els que no ho som, és un assumpte delicat. De fet, per mi, que no hi tinc cap relació directa, i era ignorant de la cultura jueva més enllà de les nocions bàsiques i folklòriques que qualsevol forani pugui tenir, semblava no tenir sentit, en certa manera, dedicar aquest treball a un subjecte d'estudi com aquest. Si he triat parlar dels jueus d'aquesta forma i amb la metodologia que pretenc desenvolupar és perquè em toca. M'impresiona el poder del discurs historiogràfic alhora de construir relats i l'interès de fer-nos-els creure sense fissures, i en relació a això, els mètodes que utilitza la Història amb majúscules per auto-construir-se.

Sembla evident pensar que el relat històric és tan sols relat, i que la interpretació historiogràfica dels fets no és més que el mètode del qual es serveix la cultura (interessadament i subjectiva) per endreçar i significar una cronologia de successos amb els que identificar-se. En tal cas, s'entén allò de que la història l'escriuen els vencedors. L'atracció cap als jueus és una qüestió intermitent des de fa anys per mi, i s'alterna amb moltes altres inquietuds que, qui sap, potser responen del mateix, o no. És un interès que parteix en bona part del desconeixement i de la curiositat cap a les cultures limítrofes a la nostra. S'entén com a «nostra» la de la societat majoritària d'aquest país, és a dir els usos i costums derivats de la tradició catòlica i la tradició cristiana d'occident, així com les festes incorporades recentment en el nostre calendari d'origen anglosaxó, igualment dins de la tradició cristiana.

Europa ha sigut territori de pas i assentament de moltes cultures des de temps molt antics, i la península (ibèrica) no es va quedar curta. Tenim molt assumits els nostres orígens íbers, grecs, romans, jueus, godes, i àrabs, però no tots s'han tingut en compte de la mateixa manera a l'hora d'elaborar la identitat de «La nació».

La història dels jueus a Espanya és un de tants exemples de la intransigència política reiterada cap el que es considera aliè a la ideologia governamental, del menyspreu a les minories i de l'estigmatització d'una cultura que com tantes altres, hauríem d'haver considerat ja com a pròpia per la seva permanència i adhesió al territori, enlloc de convertir-la en objectiu de nombroses expulsions al llarg dels segles, com d'igual forma va succeir amb les comunitats musulmanes i gitanes. Les batudes sempre han estat i són una qüestió política, i ha quedat clar al llarg del s.XX i XXI cada cop que el feixisme i les seves noves formes han estimulat la cacera vers a qualsevol forma de vida considerada com a dissident, ja sigui per motius culturals, ideològics, sexuals o de gènere.

L'altre motiu pel qual he decidit enfocar la meua cerca cap al judaisme és perquè el teixit artístic i cultural contemporani està farcit d'artistes i intel·lectuals d'origen jueu, i en conseqüència, ho són la majoria dels meus referents.

Podria citar a Ronald B. Kitaj, que en el desenvolupament de la seva obra gràfica i pictòrica va reflexionar sobre la condició jueva, portant-lo a escriure els *Diasporist Manifesto*¹, on desenvolupa una teoria de la diàspora com a mode d'expressió artística, independentment del fet de ser o no jueu.

Ja fa temps que des de la cultura occidental i semítica, que és la nostra i la seva, i per tant la «nostra» en majúscules, ens cal una àcida reflexió sobre el paper que hem tingut al món i des d'on ens hem de col·locar en el futur. A tots ens urgeix l'autocrítica. Per la part que em toca, considero necessari poder parlar més de la importància que van tenir alguns d'ells en els esdeveniments recents del nostre país, encara que sigui a mode de justícia poètica.

"Pintar no és la meua vida. La meua vida és la meua vida. Pintar és com una gran idea que porto d'un lloc a un altre. És una idea plena d'idees, com la maleta d'un refugiat, portàtil com l'Arca de l'Aliança. (...) Ofereixo aquest manifest tant a jueus com a no jueus, amb el coneixement (prou justament) segur de que hi ha una pintura diasporista, potser en un estat primitiu, potser d'un ordre o un marc diferent al de les pintures pensades, al de la pintura de discurs."

Traducció d'un fragment del *First Diasporist Manifesto*, de R. B. Kitaj. Londres, 1989.

1. Kitaj, R. B. *First Diasporist Manifesto*. London : Thames and Hudson, 1989. Kitaj, R. B. *The Second Diasporist Manifesto*. New Haven, CT : Yale University Press, 2007.

2. Valentin, M. (2019). *Voces caídas del cielo: Historia del exilio judío en Barcelona (1881-1954)*. Barcelona: Comanegra, Ajuntament de Barcelona.

3. *Mozaika Plataforma cultural jueva*, Fundada el 2008. Actualment comparteix seu física amb L'Institut d'Estudis Mon Juïc i AEPJ a la casa Adret, al carrer Salomó ben Adret núm.6, al Call de Barcelona.

La troballa

Un diumenge en una parada de postals al mercat de Sant Antoni vaig trobar unes miniatures en bromur de fotografies de les valls de Broto a Aragó, firmades per l'estudi d'Adolfo Zerkowitz, establert a Barcelona. A primera vista, vaig suposar que deurién haver estat tirades entre els anys 20 i 30, i que Zerkowitz sonava a cognom jueu del centre d'Europa. Les vaig adquirir. La confirmació em va arribar pocs dies més tard de la mà de Manu Valentín i la recent publicació del seu llibre *Voces Caídas del cielo*⁸. El seu treball com a historiador i membre de *Mozaika*⁹ van suposar tota una invitació per conèixer l'empremta jueva a Catalunya i Espanya. A diferència d'altres països, les representacions públiques de la cultura jueva en el conjunt d'Espanya han estat molt escasses per no dir quasi inexistents durant l'últim segle per motiu de l'antisemitisme social i institucional. En conseqüència, no tenim gaires imatges de la quotidianitat jueva a la ciutat, però conservem moltes fotografies de l'Espanya de principis de segle i de la guerra civil fetes per autors d'origen jueu. A les famoses instantànies de guerra d'Endre Friedmann i Gerda Taro (sota el pseudònim de Robert Capa) ara hi sumava la coneixença de les foto-postals d'Adolfo i Alfredo Zerkowitz, les escenes costumistes de Margaret Michaelis, i les surrealistes de Kati Horna. I tot el que quedava per venir.

Adolfo Zerkowitz.
"Los Valles de Broto y Ordesa, Alto Pirineo de Aragón. 24 Miniaturas en Bromuro".
 Tríptic de Brecha Falsa (2948 m), Brecha de Roldán (2804 m), i El Casco (3009 m), a la vall d'Ordesa.

Anvers i revers del
 recopilatori de
 postals.

Desplegament del bloc postal en acordió

Atribuida a Endre Friedmann.
Kati Horna. Foto amb Leica III de
35 mm. Cap als anys 30.

Gerda Taro. *Nens jugant en una barricada a Barcelona.*
Réflex-Korelle 6X6. 1936.

Margaret Michaelis. *Mercat del carrer de l'Om.* Barcelona 1933.

Procés formal i antecedents

L'efecte fascinant de la bona fotografia barrejada amb la nostàlgia infundada d'uns temps que no he viscut em van dur a abordar aquesta història a partir de la gràfica, que em permetia treballar els registres de la imatge amb total llibertat. El meu punt de partida al taller van ser les litografies que havia anat elaborant durant aquests darrers anys precisament amb una estètica fotogràfica, una sensibilitat pròxima a les solituds i els paisatges civilitzats pintats per Hopper a les primeries del s.XX a Amèrica del nord. A partir d'aquí vaig anar recollint tota mena d'històries i anècdotes relacionades amb el tema. Vaig fer un glossari propi de conceptes vinculats a la tradició jueva que jo no coneixia. Va ser gratificant adonar-se'n que malgrat la meva inexperiència sobre el tema, allò que anava trobant no em resultava "marcià" del tot. Evidentment jo no en tenia ni idea de la meitat dels assumptes dels quals m'anava assabentant referents a la vida jueva contemporània, però sense saber-ho en coneixia alguns dels seus efectes: els iogurts Danone, el funicular de Monjuïc (ara desmantellat) fet per l'Exposició Internacional de 1929, o la història d'una xarxa de prostitució de jueves poloneses.

Maria Castillejo F.
*Todor, Miriam i Federica
al bus a Berlin.*
Litografia. 2018.

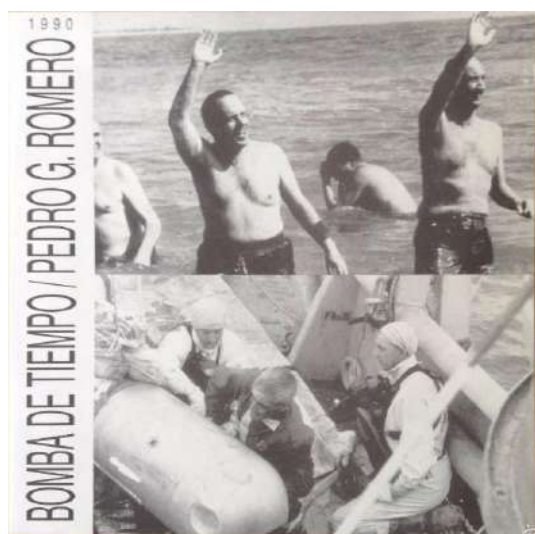
Edward Hopper. *Night Windows.*
Oli sobre llenç. 1928.

Estava tractant amb la història d'una cultura que en els anys pretèrits havia passat a la clandestinitat; practicants d'una iconoclàstia política que deixés poc rastre dins de la cultura dominant.

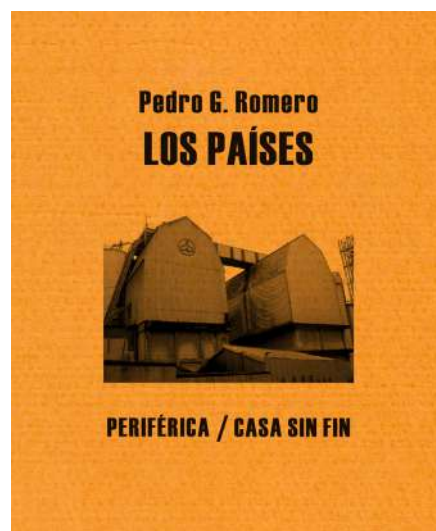
Partint d'aquesta reflexió va prendre forma la proposta de fer imatges per uns fets que no van deixar imatges. D'aquesta manera m'apropio i resignifico documents d'arxiu a partir dels quals pretenc crear una ficció real entre el gust per la cultura del *fake* i una forma d'investigació sociològica. Amb aquesta finalitat, prenc d'exemple pràctiques com les de Joan Fontcuberta a "Sputnik", o el treball que Pedro G. Romero (1964) desenvolupa amb l'*Archivo FX*, desenvolupant narratives a partir de la imatge d'arxiu, fent una reflexió sobre els dispositius epistemològics i la fragilitat en l'experiència del concepte de realitat.

De la mateixa manera, la importància que ocupa la recerca de la memòria en aquest projecte s'embrancha amb algunes de les metodologies utilitzades per l'artista i antropòloga Susan Hiller (1940-2019), com a "*The J Street Project*", on va fotografiar tots els carrers amb el prefix «Juden» restituits després de la guerra. Els nazis van canviar la nomenclatura de tots els espais públics al·lusius als jueus (303 nomès a Berlín) per altres relacionats amb el Tercer Reich. El projecte reflexiona sobre com s'ha de recordar una catàstrofe històrica i els dilemes vinculats als rastres que deixa.

Per últim i en un to més irònic, prenc com a referència la formalització de dos treballs del dissenyador vilanoví David Ricart (1990); *Societat Post Masturbatòria* i *De l'Urgell a Mart, arxiu d'emergència*. L'un especula sobre un escenari futur en que institucions sanitàries i econòmiques es posessin d'acord per generar-nos una necessitat fisiològica fictícia, provocant una demanda de nous productes per satisfer dita necessitat. L'altre, és un dietari oníric sobre l'aterratge d'un extraterrestre a l'Urgell, desenvolupant la seva estada fictícia a través de la manipulació de l'arxiu fotogràfic de la comarca.

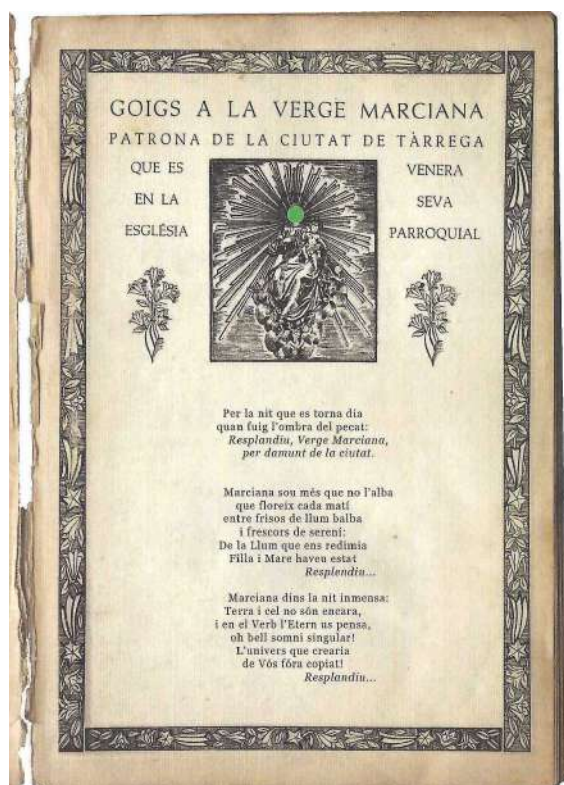
Pedro G. Romero. Portada del disc *Bomba de Tiempo*. Vinil. 1990.

Pedro G. Romero. Portada "Los países" De l'*Archivo FX*. 2008.

Susan Hiller. The J.Street Project. 2002-2005

La continència masturbatòria perjudica la salut

David Ricart Andreu.
Publicitat preventiva OMS.
De *Societat Post Masturbatòria*.
2016

David Ricart Andreu. Pàgina del llibre *De l'Urgell a Mart*. 2018.

Aquest treball està basat en fets reals.

I a propòsit de la pandèmia...

PULVERIZADORES

RECORD 1

AUTOMAX

RECORD 2

COMENGE

VULKAN

FLORA

EXCELSION

RECORD 3

RECORD 4

PLATZ

VERMOREL

EDMUNDO Y JOSÉ METZGER

PLAZA URQUINAONA, 10

BARCELONA

Instalaciones completas de Centros de desinfección y Estaciones sanitarias

Proveedores en España del Ministerio de la Gobernación, Real Inspección de sanidad exterior é interior, Diputaciones Provinciales, Ayuntamientos, Puertos, Administraciones militares y civiles, con Hospitales, Conventos, Cárceles, Escuelas y Establecimientos Benéficos.

Pulverizador Patentado "Sistema AUTOMAX"

CON LANZA DE 7 M.

El pulverizador está llamado á servir para la desinfección de paredes exteriores, objetos grandes y toda clase de sitios, que no se pueden limpiar completamente de la contaminación con el aire libre, de manera que no se puede someterlos al accionamiento de una estufa de desinfección ni exponerlos dentro de una habitación cerrada á las gases generadas de un aparato productor de formaldehído.

Es el pulverizador "Automax" el más perfecto y más práctico que existe y ha encontrado una aceptación extraordinaria en todo el país.

En su parte inferior lleva un enchufe especial para la unión con un tubo y una laneta metálica con espiga, para la pulverización de cerca; esta laneta se sustituye por la lanza de bomba de 2 m. de largo, dotada de una llave grande de bronce, para alcanzar distancias mayores (hasta 6 metros desde boca de lanza).

Además va el aparato provisto de entonsas para llevarlo cómodamente á la espalda.

Este aparato se construye en 2 tamaños:

Tamaño I de 11 litros de capacidad, con lanza de 2 metros. — Tamaño II de 22 litros de capacidad, con lanza de 3 metros.

PÍDANSE PROSPECTOS ESPECIALES

CARRO DE TRANSPORTE para el servicio de la desinfección

Este modelo es de 0,80 m. de ancho por 0,50 m. de alto y 2 m. de largo, especialmente construido para colgar, en su parte delantera, que ocupa un tercio del espacio útil, 1.ª Traversa y 1.ª Automax, mientras que la parte trasera sirve para recoger y conducir la roya infectada al centro de desinfección.

El carro está hecho de madera fuerte, reforzado por tirantes de hierro y descansa sobre dos ruedas con muelles fuertes.

El interior está revestido de chapá de zinc y los dos departamentos se abren separadamente por dos tapas que constituyen la cabecera del carro y giran sobre bisagras.

Construimos también cualquier otro carro de transporte apropiado para el servicio de desinfección.

EDMUNDO Y JOSÉ METZGER

Teléfono 1944 - Plaza Urquinaona, 10

BARCELONA

Teléfono 1945 - Puerta del Sol, n.º 3

MADRID

Concesionarios Excluyentes de las Casas Extranjeras de más fama

Constructores de toda clase de Aparatos Sanitarios, Patentados y Premiados

SUMINISTRADORES de los Ministerios de Estado, Gobernación, Guerra y Hacienda; de los Ayuntamientos de Madrid, Barcelona, Valencia, Sevilla, etc.; Real Inspección de Sanidad Exterior é Interior, Diputaciones Provinciales, etc., etc.

PROSPECTO A DE NUESTRAS CONSTRUCCIONES PROPIAS

ESTUFA DE DESINFECCIÓN "METZGER"

Modelo III - Patente Española n.º 4288

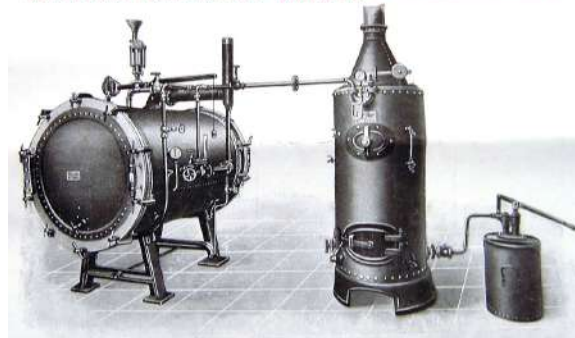

Fig. 10 - Adquirida por el Ministerio de Gobernación y gran número de Ayuntamientos

VENTAJAS MÁS SALIENTES. — Seis maneras distintas de desinfectar: Eficacia absoluta - Manejo fácil - Sin peligro alguno - Precio reducido - Carrito móvil - Seccaje completo.

PÍDANSE PROSPECTOS ESPECIALES DE

Estérilizadores de Materias Fecales y sus Recipientes "Henneberg" - Legitadora Desinfectante y Recolector "Henneberg" - Estufas de Desinfección "Henneberg" - Pabellones de Aislamiento "Doehler" - Esterilizador de Agua "Westinghouse" - Potabilizadores de Agua "Henneberg" - Hornos Crematorios "Koriv" - Aparatos para Desratización en grande "Clayton".

Publicitat de productes de desinfecció per les epidèmies de còlera, verola i grip espanyola de l'empresa "Labor" dels germans Metzger, industrials d'origen judeo-suís i membres coo-fundadors de la Comunitat Israelita de Barcelona (CIB) el 1919.

Abans d'abordar el *Siglo XX cambalache, problemático y febril*, faig uns passos enrere. El treball de camp m'agrada, i quan vaig començar la recerca el primer que vaig voler fer va ser sortir al carrer a buscar pistes. El museu d'història de la ciutat és una bona font de recerca, però més enllà de la cultura inerta continguda en els arxius, volia saber que en quedava de viu en aquesta història. Vaig anar a la plaça de Sant Iu (davant del museu Frederic Marès) amb la intenció de fer un frottage a les làpides funeràries jueves que formen part del mur, per tal d'extreu-re'n una còpia de les inscripcions. Plovia, la pedra era molt irregular, i l'acció no va resultar. No en vaig treure res, o quasi res. Em vaig adonar de que no era l'única interessada en les làpides de l'antic cementiri jueu, desmantellat amb l'expulsió de 1492 per construir part de l'edifici del Palau del Lloctinent. Hi havia un grup fent una visita organitzada sobre el call i els jueus medievals. Els vaig retrobar en un carrer del Call, i de nou davant de l'antiga Sinagoga.

Una de les làpides amb inscripció que conformen el mur exterior del palau del Lloctinent.

Notes de la visita a l'antiga Sinagoga:

- La història de la recuperació de l'edifici per Jaume Riera i Sans i Miguel Iaffa, promotors de la rehabilitació de la sinagoga, destinada a convertir-se en bar al 1995.
- Mur d'agraïments als patrocinadors
- Els anys per estrats, capes de pedres. Opus Africanus.
- Molts llibres, kipot per comprar
- Vitrines amb objectes vells cedits.
- Un tracte excellent. Surto amb més informació i adreces

Conclusions de la visita:

- La història medieval dels jueus no te l'acabes (no me l'acabo)
- Quan els van expulsar, se'n van anar al nord d'Àfrica, Turquia i Tessalònica.
- Aquí ara hi ha una barreja d'Ashquenazites i Sefardites vinguts de tot arreu.
- Hi ha associacions per triar i remenar.
- Mozaika

PS: Anar a Call Barcelona (Wines & Books) a comprar un vi Kosher

Reproducció de la làpida que commemora la fundació d'un hospital per pobres al call, situada al Carrer Marlet.

La làpida original es conserva al MUHBA. Sota, hi ha una errònia traducció al castellà. La traducció exacta seria:

"Fundació Pía de Samuel Ha-Sardí: La seva llum viurà per sempre. Any 692"

(692 del calendari musulmà. 1314 del cristià)

La mena terra m'és
tancada eternament
amb forcellat,
la porta ha estat
barrada i hem estat
desemhortats.

Tota planta si hi és
marcada i la ciutat
de l'espendor ja
profanada i aterrida

Itzak ben Seret Peret
(1326-1402)

A vegades és necessari i forçós que un home mori
per un poble, però mai no ha de morir un poble
per un home sol:

Recorda sempre això, Sefarad.

Fes que siguin segurs els ponts del diàleg
i mira de comprendre i estimar les raons
i les parles diverses dels teus fills.

Que la pluja caigui a poc a poc en els sembrats
suau i molt benigna damunt els amples camps.

Que Sefarad visqui eternament en l'ordre i en
la pau, en el treball, en la difícil i merescuda
llibertat.

XLVI. La pell de brau
Salvador Espriu

No és el mar el que està entre nosaltres,
no és l'abisme el que està entre nosaltres,
no és el temps el que està entre nosaltres
som nosaltres els qui estem entre nosaltres.

Lea Goldberg

Un poco più animato.

dim

11

16

20

23

27

30

32

37

40

43

47

50

53

57

60

63

67

70

73

77

80

83

87

90

93

97

100

103

107

110

113

117

120

123

127

130

133

137

140

143

147

150

153

157

160

163

167

170

173

177

180

183

187

190

193

197

200

203

207

210

213

217

220

223

227

230

233

237

240

243

247

250

253

257

260

263

267

270

273

277

280

283

287

290

293

297

300

303

307

310

313

317

320

323

327

330

333

337

340

343

347

350

353

357

360

363

367

370

373

377

380

383

387

390

393

397

400

403

407

410

413

417

420

423

427

430

433

437

440

443

447

450

453

457

460

463

467

470

473

477

480

483

487

490

493

497

500

503

507

510

513

517

520

523

527

530

533

537

540

543

547

550

553

557

560

563

567

570

573

577

580

583

587

590

593

597

600

603

607

610

613

617

620

623

627

630

633

637

640

643

647

650

653

657

660

663

667

670

673

677

680

683

687

690

693

697

700

703

707

710

713

717

720

723

727

730

733

737

740

743

747

750

753

757

760

763

767

770

773

777

780

783

787

790

793

797

800

803

807

810

813

817

820

823

827

830

833

837

840

843

847

850

853

857

860

863

867

870

873

877

880

883

887

890

893

897

900

903

907

910

913

917

920

923

927

930

933

937

940

943

947

950

953

957

960

963

967

970

973

977

980

983

987

990

993

997

1000

1003

1007

1010

1013

1017

1020

1023

1027

1030

1033

1037

1040

1043

1047

1050

1053

1057

1060

1063

1067

1070

1073

1077

1080

1083

1087

1090

1093

1097

1100

1103

1107

1110

1113

1117

1120

1123

1127

1130

1133

1137

1140

1143

1147

1150

1153

1157

1160

1163

1167

1170

1173

1177

1180

1183

1187

1190

1193

1197

1200

1203

1207

1210

1213

1217

1220

1223

1227

1230

1233

1237

1240

1243

1247

1250

1253

1257

1260

1263

1267

1270

1273

1277

1280

1283

1287

1290

1293

1297

1300

1303

1307

1310

1313

1317

1320

1323

1327

1330

1333

1337

1340

1343

1347

1350

1353

1357

1360

1363

1367

1370

1373

1377

1380

1383

1387

1390

1393

1397

1400

1403

1407

1410

1413

1417

1420

1423

1427

1430

1433

1437

1440

1443

1447

1450

1453

1457

1460

1463

1467

1470

1473

1477

1480

1483

1487

1490

1493

1497

1500

1503

1507

1510

1513

1517

1520

1523

1527

1530

1533

1537

1540

1543

1547

1550

1553

1557

1560

1563

1567

1570

1573

1577

1580

1583

1587

1590

1593

1597

1600

1603

1607

1610

1613

1617

1620

1623

1627

1630

1633

1637

1640

1643

1647

1650

1653

1657

1660

1663

1667

1670

1673

1677

1680

1683

1687

1690

1693

1697

1700

1703

1707

1710

1713

1717

1720

1723

1727

1730

1733

1737

1740

1743

1747

1750

1753

1757

1760

1763

1767

1770

1773

1777

1780

1783

1787

1790

1793

1797

1800

1803

1807

1810

1813

1817

1820

1823

1827

1830

1833

1837

1840

1843

1847

1850

1853

1857

1860

1863

1867

1870

1873

1877

1880

1883

1887

1890

1893

1897

1900

1903

1907

1910

1913

1917

1920

1923

1927

1930

1933

1937

1940

1943

1947

1950

1953

1957

1960

1963

1967

1970

1973

1977

1980

1983

1987

1990

1993

1997

2000

2003

2007

2010

2013

2017

2020

2023

2027

2030

2033

2037

2040

2043

2047

2050

2053

2057

2060

2063

2067

2070

2073

2077

2080

2083

2087

2090

2093

2097

2100

2103

2107

2110

2113

2117

2120

2123

2127

2130

2133

2137

2140

2143

2147

2150

2153

2157

2160

2163

2167

2170

2173

2177

2180

2183

2187

2190

2193

2197

2200

2203

2207

2210

2213

2217

2220

2223

2227

2230

2233

2237

2240

2243

2247

2250

2253

2257

2260

2263

2267

2270

2273

2277

2280

2283

2287

2290

2293

2297

2300

2303

2307

2310

2313

2317

2320

2323

2327

2330

2333

2337

2340

2343

2347

2350

2353

2357

2360

2363

2367

2370

2373

2377

2380

2383

2387

2390

2393

2397

2400

2403

2407

2410

2413

2417

2420

2423

2427

2430

2433

2437

2440

2443

2447

2450

2453

2457

2460

2463

2467

2470

2473

2477

2480

2483

2487

2490

2493

2497

2500

2503

2507

2510

2513

2517

2520

2523

2527

2530

2533

2537

2540

2543

2547

2550

2553

2557

2560

2563

2567

2570

2573

2577

2580

2583

2587

2590

2593

2597

2600

2603

2607

2610

2613

2617

2620

2623

2627

2630

2633

2637

2640

2643

2647

2650

2653

2657

2660

2663

2667

2670

2673

2677

2680

2683

2687

2690

2693

2697

2700

2703

2707

2710

2713

2717

2720

2723

2727

2730

2733

2737

2740

2743

2747

2750

2753

2757

2760

2763

2767

2770

2773

2777

2780

2783

2787

2790

2793

2797

2800

2803

2807

2810

2813

2817

2820

2823

2827

2830

2833

2837

2840

2843

2847

2850

2853

2857

2860

2863

2867

2870

2873

2877

2880

2883

2887

2890

2893

2897

2900

2903

2907

2910

2913

2917

2920

2923

2927

2930

2933

2937

2940

2943

2947

2950

2953

2957

2960

2963

2967

2970

2973

2977

2980

2983

2987

2990

2993

2997

3000

3003

3007

3010

3013

3017

3020

3023

3027

3030

3033

3037

3040

3043

3047

3050

3053

3057

3060

3063

3067

3070

3073

3077

3080

3083

3087

3090

3093

3097

3100

3103

3107

3110

3113

3117

3120

3123

3127

3130

3133

3137

3140

3143

3147

3150

3153

3157

3160

3163

3167

3170

3173

3177

3180

3183

3187

3190

3193

3197

3200

3203

3207

3210

3213

3217

3220

3223

3227

3230

3233

3237

3240

3243

3247

3250

3253

3257

3260

3263

3267

3270

3273

3277

3280

3283

3287

3290

3293

3297

3300

3303

3307

3310

3313

3317

3320

3323

3327

3330

3333

3337

3340

3343

3347

3350

3353

3357

3360

3363

3367

3370

3373

3377

3380

3383

3387

3390

3393

3397

3400

3403

3407

3410

3413

3417

3420

3423

3427

3430

3433

3437

3440

3443

3447

3450

3453

3457

3460

3463

3467

3470

3473

3477

3480

3483

3487

3490

3493

3497

3500

3503

3507

3510

3513

3517

3520

3523

3527

3530

3533

3537

3540

3543

3547

3550

3553

3557

3560

3563

3567

3570

3573

3577

3580

3583

3587

3590

3593

3597

3600

3603

3607

3610

3613

3617

3620

3623

3627

3630

3633

3637

3640

3643

3647

3650

3653

3657

3660

3663

3667

3670

3673

3677

3680

3683

3687

3690

3693

3697

3700

3703

3707

3710

3713

3717

3720

3723

3727

3730

3733

3737

3740

3743

3747

3750

3753

3757

3760

3763

3767

3770

3773

3777

3780

3783

3787

3790

3793

3797

3800

3803

3807

3810

3813

3817

3820

3823

3827

3830

3833

3837

3840

3843

3847

3850

3853

3857

3860

3863

3867

3870

3873

3877

3880

3883

3887

3890

3893

3897

3900

3903

3907

3910

3913

3917

3920

3923

3927

3930

3933

3937

3940

3943

3947

3950

3953

3957

3960

3963

3967

3970

3973

3977

3980

3983

3987

3990

3993

3997

4000

4003

4007

4010

4013

4017

4020

4023

4027

4030

4033

4037

4040

4043

4047

4050

4053

4057

4060

4063

4067

4070

4073

4077

4080

4083

4087

4090

4093

4097

4100

4103

4107

4110

4113

4117

4120

4123

4127

4130

4133

4137

4140

4143

4147

4150

4153

4157

4160

4163

4167

4170

4173

4177

4180

4183

4187

4190

4193

4197

4200

4203

4207

4210

4213

4217

4220

4223

4227

4230

לל נלל

Kol Nidrei
Violoncello Solo

Op. 47
Max Bruch

Agazio ma non troppo

espress.

12

16

p dolce

20

24

p cresc.

28

p

cresc.

32

cresc.

36

con più

40

44

48

cresc.

52

esq. espress.

La matinada del 21 de març de 1919, quatre-cents vint i set anys després de l'expulsió ordenada pels reis catòlics, el govern conservador de Romanones deporta doscents immigrants jueus, majoritàriament russos en el vapor Manuel Calvo rumb a Odessa (Tuquía), tot i que mai va arribar a port. Així ho explicava el número 11 de la revista "Catalunya Marítima" en un article titulat "l'Avaria del Manuel Calvo" el 20 de maig del mateix any:

"A son degut temps vàrem donar compte de l'accident del vapor Manuel Calvo, de la Companyia Transatlàntica, ocorregut a l'estret dels Dardanels el mes de març. El dissabte, dia 17 del corrent, tornava el vapor al nostre port, després d'haver fet el viatge des de Constantinoble sense cap destorb. Per la relació que han fet els oficials de l'accident, resulta que la topada amb la mina fou en extrem seriosa, posant el vapor en perill imminent de naufragar.

El Manuel Calvo va sortir de Barcelona el 21 de març, portant a bord 202 súbdits russos expulsats pel govern espanyol. Ultra la tripulació hi anaven també uns quaranta mariners del cuiracat Alfonso XIII, encarregats de la custòdia del vapor i als quals comanava el tinent de navili don Ermengol Franco Salgado Araujo. Arribà a Tolón el Manuel Calvo el 22, a les sis del matí i a les tres de la matinada del 52 empenia viatge directe a Constantinoble. Les autoritats franceses de Tolon donaren instruccions al capità sobre la ruta que havia de seguir. Aquestes instruccions devien ésser equivocades per quan el Manuel Calvo va entrar de ple en un camp de mines. El dia 29, a dos quarts d'onze, trobant-se el vapor a cinc milles de la illa de Tenedos, se sentí una terrible explosió a la part inversal d'estribor de la bodega núm. 1. A causa de l'explosió es va produir un esboranc d'uns 70 metres quadrats. L'explosió fou tan forta que féu saltar el vapor. El pànic que es va produir és indescriptible.

Les víctimes totals a causa de l'accident foren 26 tripulants de coberta, 8 mariners de l'Alfonso XIII i 71 súbdits expulsats. Total: 105.

Tota la primera bodega va quedar trossejada i inundada, enfonsant-se el vapor de proa. Sortosament el mampar de la segona coberta va resistir, evitant que el vapor no s'enfonsés.

El Manuel Calvo passà tota la nit abandonat a la illa de Tenedos i l'endemà, apariada la telegrafia sense fils, es demanà auxili. Encara que contestaren varis vaixells, cap s'hi va acostar per por de topar amb les mines. Finalment es va presentar el destructor anglès Sportive, el comandant del qual donà cinc minuts de temps perquè tothom abandonés vapor. Després es presentaren dos remolcadors tripulans, però la resta es va negar a abandonar el vapor. Després es presentaren dos remolcadors anglesos que vararen el Manuel Calvo a la platja de Jukery Bay (costa d'Àsia, a la tarda del 30. El vapor feia molta aigua i seguia enfonsant-se d'estribord. Es llançaren varis bots, desembarcant tota la tripulació excepte el capità don Manuel Morales, el primer oficial don Pere Miranda i el segon oficial don Josep Capell.

El primer d'abril, a la tarda, els remolcadors el remolcaren, navegant enfonsat de proa, arribant a Constantinoble el 3, a la tarda, essent posat al dic sec on fou apariada provisionalment l'avaria.

Troband-se en disposició de navegar, el Manuel Calvo va empendre el viatge de retorn el 10 de maig, arribant el 17 a Barcelona sense novetat."

CATALUNYA MARÍTIMA 193

L'accident del "Manuel Calvo"

El vapor *Manuel Calvo*, de la Companyia Transatlàntica, va sortir a mitjans de març, cap a Odessa, portant uns dotzeanta soldats russos i turcs, expulsats pel Govern espanyol. El dia 30 de març, prop d'una mina a l'Oest de la illa de Tenedos, prop de la entrada de l'Estret dels Dardanels. A causa de la explosió s'obrí una via d'aigua i s'inondà la bodega. Es va poder ataronjar l'esquerano, i fou remolcat el vapor fins a Mudros, a la illa de Lemnos. L'explosió ocorregué cap a mitja nit, hora en que tot el personal dormia, precisament a la part en la qual es feu el forat, produint-se la via d'aigua que menaçava inondar el vapor.

Des de Mudros fou remolcat a Constantinoble. A causa de l'accident romangueren 27 morts.

ELS SEGRS

La Companyia Atlàntica.

El dia 6 de febrer celebrà Junta general d'accionistes la Companyia de segurs marítims «Atlàntica».

En la Memòria presentada pel Consell d'Administració es donà un compte al president, don Manuel Allende, a les indicacions del qual es deu la fundació i constitució de la Companyia.

També es fa menció de l'actuació de la gestió en els difícils moments que ha passat durant els últims mesos de la navegació.

Durant l'exercici de 1918 l'assegurador capital per valor 95.524.410 pesetes, cobrant primes i rebent per valor total de 3.354.927,75 pesetes; i assegurant el capital per valor de 2.437.075,98 pesetes.

El balanç acaba un sol i passa de 7.305.445,78 pesetes, havent-se obtingut 1.094.196 pesetes de beneficis. S'ha repartit un 10 per 100 als accionistes.

FILL D'EN RAMON A. RAMOS
Armador i Consignant
Casa Ramon i Milla, Devots Telègrafs i Transmissió a Marítima, RAMOS, a Milla, ONDAROS.
Passat de Colón, 19 — BARCELONA — Telèf. 201 A.

MAJÓ I PIÉ
CASA PROVIDORA DE VARELLS
LICORS, VINS I VINAGRES de totes classes
ESQUELERS, 46

AGENCIA GENERAL DE DUANES
J. BRUGUÉ I FILLS
Jony A. Givó, 11 — Telèf. 880 A.
Cases a Port-Bou i Carles — Corresponsors, Girona, Isprià.

LA UNIVERSAL
Fàbrica de gelatins i peix de JOSEP PERMANYER
Exportació de gelatins a tots els ports d'Espanya i Ultramar.
Parró Permanyer.
El millor aliment vegetal per a la navegació per la seva conservació i durabilitat.
Passat Colón, 21 Març, 64 Telèf. 282 A. — Succesors: Març, 7

P. GALLASTEGUI, s. en C.
Ship-Chandler Farnich al Marítim. Operacions de tots classe de el proveïment al marítim. Operacions per a velles i noves marítims.
Carrer de la Mercè, núm. 17 — BARCELONA

AGENCIA GENERAL DE TRANSPORTS INTERNACIONALS
DUANES — TRANSMIS
J. PALAZON, s. en C.
Ronda A. Clavé, 8 — Telèf. 1929 A.

MARTIN, s. en C.
AGENTS DE DUANA I CORRESPONDENTS
ANGLES, 30 i 32 — TELEFON 190 A.

EFFECTES NAVALS
JURY MARLÉ
Agent de The British Antislaving Commission & Port Co Ltd.
London-New York, cotitzadors de la Admiralty.
Plaza de Colón, 1 — BARCELONA — Telèf. 1111 A.

MOTORS MARINS "WOLVERINE"
AGENCIA GENERAL I TECNICA
MOTORA NAVAL IBERO AMERICANA
Ronda del Centre, 1 — BARCELONA — Telèf. 1111 A.

BITACORAS
FANALS MARITIMS
TELEGRAFS
MAQUINARIA
REPARACIONS
A BORD
E.F. PASCUAL MONTURIOL
Ronda Sant Pau, 24
BARCELONA

Manuel Morales Muñoz, capità del Manuel Calvo.

Núm. 7 i 11 de "Catalunya Marítima", publicats el 10 d'abril i el 20 de maig de 1919. Conservats al museu marítim i a la biblioteca de la facultat de nàutica de Barcelona.

L'AVARIA DEL VAPOR "MANUEL CALVO"

Un aspecte de l'avaría

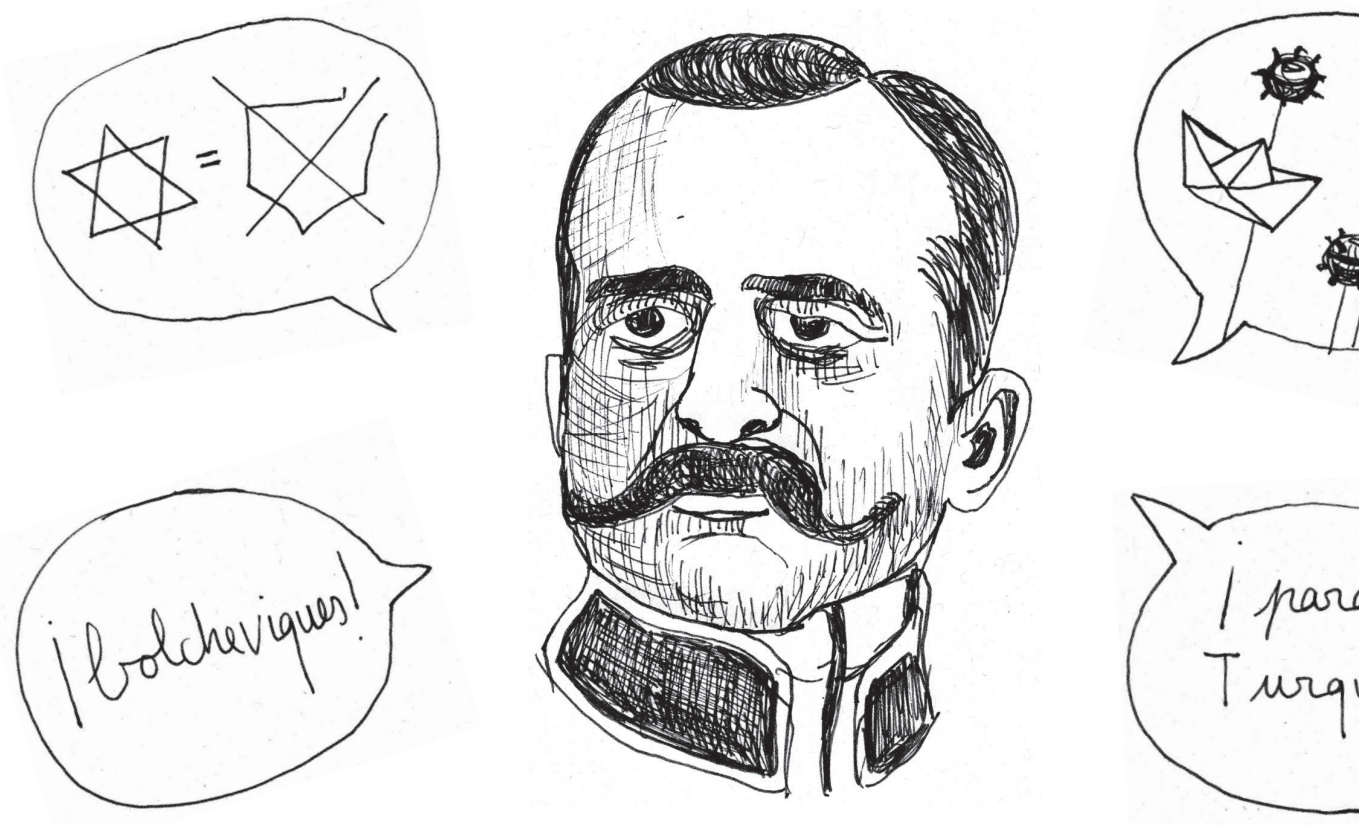
L'avaría vista des de l'interior

CATALUNYA MARÍTIMA 195

Altre aspecte de l'avaría

El capità i el marítim entre el marítim d'Espanya i Constantinoble, senyor Serra, i el port francès acompanyat de la tripulació

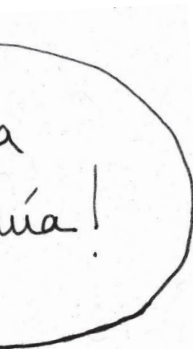
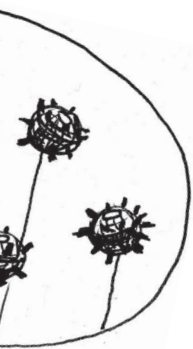
El conde de Romanones se tapaba el tipiti con ma

Y deporta 202 extranjeros indeseables embarcados en el Calvo partiendo del puerto de Barcelona con rumbo a Constantinopla.

carrones

en el Ma-
destino

COMPAÑÍA TRASATLÁNTICA

RELACIÓN de los pasajeros que conduce el vapor Correo MANUEL CALVO

Capitán D. Manuel Morales

Viaje

Serv.º

N.º	Clase	Nombre y apellidos	edad	Estado	PROFESIÓN	NACIONALIDAD	PROCEDENCIA	DESTINO
1		Matias Isaroch	45	Sº	Marinero	Ruso	(Finlandia)	
2		Jilsko Bensianoff	36	"	ebanista	"		X
3		Julio Verony	33	"	calderetero	"		X
4		Vasilio Vazinchenco	37	Cdo	marinero	"		X
5		Sergio Skorniakoff	37	"	estudiante	"		X
6		Milvon Shatillo	28	Sº	marinero	"		
7		Jhon Draier	26	"	"	"	(Fislandia)	
8		Leon Praybyski	26	"	"	"	(Polonia)	
9		John Orloski	22	"	"	"	"	
10		Simon Bichornsky	26	"	comercio	"		X
11		Leon Bisschlyski	33	Cdo	"	"	"	X
12		Yoskar Reinikka	38	Sº	marinero	"	"	
13		Hindricom Tlandrit	49	"	"	"		X
14		Alexandre Erikson	30	"	"	"	(Fislandia)	
15		Alfredo Melnin	35	"	cocinero	"		
16		Michel Diamant	31	"	ingeniero	"	(Polonia)	
17		Maximiliano Shmambaum	43	Cdo	"	"	"	
18		Felix Natanson	34	Sº	abogado	"		
19		Boris Polindkina	40	Cdo	ebanista	"		X
20		Enrique Spiegelman	28	Sº	tipógrafo	"		
21		Bafernio Zoologink	30	Cdo	jornalero	"		
22		Airik Leizerovitch	32	Sº	comercio	"		
23		Arum Tallianker	35	Cdo	sombrerero	"		X
24		Simon Wilk	22	Sº	comercio	"	(Polonia)	X
25		Lasar Fackerman	27	Cdo	"	"	"	X
26		Kalin Kerch Perelgrit	41	"	"	"	"	
27		Tebentin Furdikoff	28	Sº	jornalero	"		
28		Dimitrio Nasarth	37	Cdo	"	"		
29		Lucie Sellir	22	Sº	su casa	francesa		X
30		Herschek Klaiman	37	Cdo	comercio	ruso		
31		Neahenira Boutman	25	Sº	jornalero	"		X
32		Pedro Cottivald	37	"	marinero	"		
33		Miguel Metalin	34	Cdo	ebanista	"		X

Mod. V. núm. 1

2000— imp.º J.º José X.º; barones 2

IBERICA

EL PROGRESO DE LAS CIENCIAS Y DE SUS APLICACIONES

REVISTA SEMANAL

Dirección y Administración Observatorio del Ebro

AÑO VI. TOMO 1.º

31 MAYO 1919

VOL. XI. N.º 280

CHOQUE DEL VAPOR «MANUEL CALVO» CON UNA MINA

Isaac Carasso Nehama (Tessalònica, 21 de gener de 1874 - París, 19 d'abril de 1939) era un sefardita de Tessalònica que es va exiliar a Barcelona juntament amb la seva família en esclatar la primera guerra Balcànica el 1912. Isaac, la seva dona, Esther, les seves filles, Joana i Flor, i el seu fill, Daniel, es van instal·lar al número 16 del carrer dels Àngels, al barri del Raval. En aquella època, el iogurt i el quefir ja es coneixien a la ciutat, però eren productes minoritaris, pràcticament desconeguts pel gran públic. Carasso va començar a fer iogurt i quefir l'any 1919 al laboratori que havia muntat en el seu propi immoble. Inicialment el venia a les farmàcies, i es despatxava amb recepta mèdica.

El nom de Danone correspon al diminutiu afectuós amb el que anomenava al seu fill Daniel. Aquell va ser el naixement del iogurt industrial a Espanya, amb una producció diària de 400 terrines de porcellana que de matinada distribuïen els empleats del tramvia. L'empresa s'anava fent gran, i el 1921 ja despatxaven kefir i iogurt des de la botiga de la plaça Sepúlveda, (actual plaça Goya). L'any 1925 va obrir una lleteria i pastisseria al número 1 dels carrer dels Àngels. El 1927 van organitzar una degustació per popularitzar els seus làctics al bar Núria de la Rambla, que va ser el primer establiment de restauració a oferir iogurt en els seus esmorzars. Aquell mateix any obrien fàbrica a Madrid, i el 1929 Daniel Carasso estenia la companyia a França, on es va fer molt popular per fabricar els primers iogurts de gustos. Durant la Guerra Civil, Danone va enviar els seus productes a l'Hospital Clínic de Barcelona.⁴

Amb la victòria de Franco, Isaac Carasso va haver de fugir a París, on va morir el 1939, l'any següent, les tropes alemanyes ocuparien França. Fugint de l'antisemitisme nazi, el seu fill Daniel va emigrar amb José Metzger als Estats Units, i en associació van crear l'empresa *Dannon Yogurt*. L'any 1943 un anunci als diaris informava que, després del triomf de Danone a Barcelona i París, ara el iogurt havia conquerit Nova York.

Operaris de la fàbrica de iogurt a Barcelona. Cap el 1930.

4. Diari Ara [en línia]: En aquesta casa del raval va néixer Danone. [Theros, Xavier] Article web, 12/04/2019-, [consulta: 14 d'Abril de 2020] Accés restringit als subscriptors de l'Ara digital: https://www.ara.cat/suplements/diumenge/aquesta-casa-Raval-neixer-Danone_0_2215578428.html

Damos las gracias al Público
 por la buena acogida que se ha servido dispensarnos y le aseguramos que todos nuestros esfuerzos van dirigidos a conservar su confianza, estando dispuestos a no regatear ningún sacrificio para ello

Yoghourt Natural DANONE
 Sepúlveda, 183 Tel. 3425 A
 Servicio a domicilio

Anunci publicat La Vanguardia el vint de febrer de 1921.

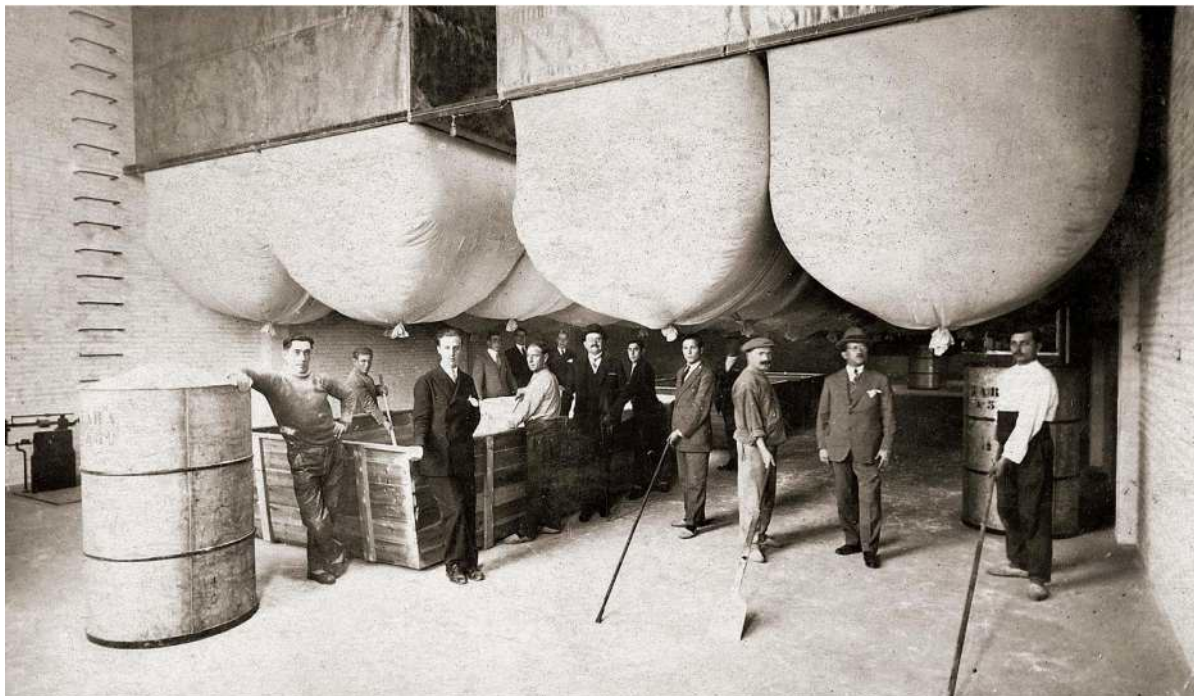
Aparador de la botiga Danone al carrer dels Àngels número 1, a Barcelona.

Anunci "Danone les desearia feliz Hanukkah". Litografia. 1930

Enric Talarewitz Smilovich, va néixer a Istambul el 1883, fill d'immigrants russos que fugien dels pogroms de finals del segle XIX. Al 1918 es va traslladar a Barcelona i va ser membre cofundador de la Comunitat Israelita de Barcelona. Va muntar una petita empresa dedicada a fabricar Blanc de Zenc sota la marca comercial *Talar* situada a la riera d'Horta -actual rambla de Prim- a l'altura del carrer de Pere IV, al barri de Sant Martí. En poc temps es convertí en un dels referents dins del sector químic industrial català. Talarewitz va estar molt vinculat al barri de Sant Martí, i el fet que fos un gran aficionat a l'esport el va dur a fer-se soci del club esportiu Martinenc. El 1923 funda juntament amb altres socis del club la secció de basquet, en la que ell mateix va participar com a jugador.

La dècada de 1920 a 1930 foren els anys durs de les protestes i el pistolerisme a Barcelona, i tot i que la situació era generalment convulsa, va ser especialment delicada pels jueus; la premsa conservadora els senyalava com els instigadors de la revolució socialista, i els sindicats obrers per contra els vinculaven als interessos del capitalisme i les classes benestants. Malgrat tot, la demanda es dispara i l'empresa creix fent dues ampliacions a la fàbrica entre 1926 i 1929. Amb l'esclat de la guerra civil la fàbrica és collectivitzada per la CNT i Talarewitz marxa juntament amb la seva dona a Le Havre, on va morir el 8 de febrer de 1938. Després de la guerra, la fàbrica queda en mans de dos germans d'Enric Talarewitz, que per tal d'evitar problemes amb el franquisme (Tolarewitz va ser víctima de la teoria de la conspiració jueu-masònica), van fer un donatiu a la *División Azul*.⁵

Personal a l'interior de la fàbrica Espanyola de Blanc de Zenc, propietat d'Enric Talarewitz.

5. Valentin, Manu. (2019). *Los felices años veinte*. Dins de *Voces Caídas del cielo. Historia del exilio judío en Barcelona (1881-1954)* (pp 83-88). Barcelona: Comanegra

Samarreta del Martinenc amb el dorsal d'Enric Talarewitz. 1923. Fons particular

Cromo de la collecció "Clubs de fútbol españoles" de "Chocolates Amatller" i la casa de publicitat "Reclamos Arrufat". 1929.

Publicació al diari "El diluvio" amb l'alineació dels partits. 9 d'agost de 1924.

Buenos Aires, 27 de Desembre de 1930. Es dicta el processament de 108 socis de la *Migdal*, una xarxa d'explotadors de dones integrada per delinqüents judeo-polonesos que operaven a Argentina i altres països de sudamèrica entre 1906 i 1930. La majoria dels seus integrants van aconseguir fugir creuant l'Atlàntic a la recerca d'una nova destinació on reestablir el negoci de l'explotació, i aquesta va resultar ser Barcelona. El periodista Paco Madrid, qui popularitzà el nom de "*Barrio Chino*" pel Raval, escriu el nou d'abril de 1934 al diari *La Voz* el primer d'una sèrie d'articles sobre el desembarcament de la *Migdal* i les sòrdides activitats que desenvolupava des de la seva arribada a Barcelona el 1930. Un fragment del 10 d'abril:

*"Las mujeres polacas eran poco conocidas de los españoles. La mujer de Polonia era un tipo completamente opuesto al característico de España. Podía dar buenos rendimientos... Claro, la novedad. Y a medida que iban llegando judiopolas a Barcelona, aumentaba en las mancebías populares la blanca carne de Varsovia y de Lwow, de Wilna y de Crakovia. -En el burdel Madame Petit hay veintiséis..."*⁶

Les noies eren captades a les aldees rurals i remotes de Galitzia, al nord dels Carpats. La misèria del medi rural i la violència exercida pels pogroms propiciaven que les noies i les seves famílies caiguessin en l'engany de les màfies.

Malgrat les detencions esporàdiques, la xarxa no es va desintegrar per si sola fins a l'inici de la guerra civil, coincidint amb el declivi d'aquest tipus d'establiments, com el cas del *Madame Petit*, un dels bordells que més judeo-poloneses tenia en servei.

El bordell va obrir al voltant del 1888 amb la injecció de visitants que va suposar l'Exposició Universal a la ciutat. Moltes de les dones que hi treballaven eren estrangeres que fugien de la primera guerra mundial i s'emparaven en la neutralitat d'Espanya.

La vitalitat que experimentava Barcelona a principis de segle XX es reflectia també en els seus bordells. El *Madame Petit* era el més luxós de la ciutat i tant la clientela com les treballadores venien de tot arreu. Es trobava dins de l'històric "barri xino" de Barcelona, al número sis del carrer Arc del Teatre. Va ser clausurat l'any 1956, arran d'una llei que declarava la prostitució abolida. En aquell moment el *Madame Petit*, que havia patit un llarg declivi, ja havia perdut tot el seu antic esplendor. El va succeir una pensió anomenada "Pensión Los Arcos". L'edifici que ocupava va ser enderrocat en el marc de les operacions urbanístiques de transformació del Raval. Ara hi resta el solar.

Al mateix carrer Arc del Teatre, el tram que anava fins a la cantonada del carrer Migdia (actualment avinguda de les Drassanes) hi van haver diversos prostíbuls, i la zona era coneguda amb el nom dels quatre cantons.⁷

De l'arxiu *Paco Villar*. Prostituta en una habitació del Madame Petit. Data indeterminada.

Monedes bescanvia-
bles per l'ús intern
del prostíbul.

Profilàctics de la casa de "*Gomas y lavajes La Japonesa*"
al carrer Arc del Teatre núm. 1

6. Valentin, Manu. (2019). El exilio judeoazquenazí de los años treinta . Dins de *Voces Caídas del cielo. Historia del exilio judío en Barcelona (1881-1954)* (pp 150-161). Barcelona: Comanegra.

7. Història de Barcelona [en línia]. Madame Petit. Especials: Bordells 1900-1956, [Prat Sierra, Hèctor]: Article web, 12/10/2013 -, [consulta: 1 de Maig de 2020]. Disponible a: <http://www.historiadebarcelona.org/madame-petit/>

Les delicias

es kosher

La curta i curiosa història de la *Ibérica Films* no s'entén sense la figura de David Oliver. Nascut el 1880 a la Galícia Oriental (actual Ucraïna) en el marc d'una família jueva que fugint dels pogroms es va instal·lar a Bremen el 1905, va ser un dels pioners de la indústria cinematogràfica, que cap al 1915 ja posseïa un 25% del mercat alemany. El 1917 va ser un dels fundadors dels estudis UFA i, el 1919, va crear la productora de la qual sorgirien algunes de les obres mestres d'Ernest Lubitsch o el cèlebre *Das Kabinett des Dr. Caligari* de Robert Wiene. A principis dels anys trenta, amb Hitler a punt d'arribar a la cancelleria va decidir exiliar-se a Barcelona, una destinació atractiva en el context de l'Espanya republicana.⁸

El 12 de setembre de 1933 va fundar la productora *Ibérica Films SA* amb Kurt-Louis Flatau i el català Mariano Rubio. La majoria dels treballadors de la productora eren refugiats, entre d'altres; Henrich Gäetrner com a director de fotografia, el compositor Max Winterfeld s'ocupava de la música, i Herbert Lippschitz dels decorats. La productora va fer quatre pel·lícules i dos documentals; *Doña Francisquita* (1934), *Una semana de felicidad* (1934), *Poderoso caballero* (1935), *Aventura oriental* (1935), *Vistas de Barcelona* (1935), i *Los caminos de Don Juan Serrallonga* (1935). L'esclat de la Guerra Civil el va fer exiliar-se a Londres on, juntament amb Alexander Korda, va crear els *Denham Studios*. Es va dedicar a la indústria del cinema fins la seva mort, el 1947.⁹

Hans Behrendt, director del primer èxit de la productora amb *Doña Francisquita*, no va córrer la mateixa sort. Behrendt va ser capturat a França pel govern collaboracionista de Vichy durant la batuda del velòdrom d'hivern ocorreguda del 16 al 17 de juliol de 1942, per ser posteriorment deportat al camp d'extermini d'Auschwitz on va ser assassinat el 14 d'agost del mateix any.

Sobre amb l'imatge i l'adreça de la productora.

David Oliver cap al 1930.

8. Festival de Cinema Jueu [en línia]: Els exilis de ibérica films, una productora alemanya a la Barcelona republicana. Article web, 31/07/2017-, [consulta : 2 d'abril de 2020]. Disponible a: <https://fcjbarcelona.org/ca/project/dona-francisquita-4/>

9. UFA MAN [en línia]: The Unknown Story of Film Pioneer David Oliver [Oliver, Mark]: Web, creada el 2012 -, [consulta 1 de juny de 2020]. Disponible a: <https://ufa-man.com>

Repartiment de *Doña Francisquita*, amb Raquel Rodrigo com a Francisquita asseguda al centre, Antonio Palacios en el paper de Cardona al seu costat, darrere d'ell Fernando Cortés, en el paper de Fernando, i Matilde Vazquez interpretant a Aurora la Beltrana dreta al centre amb tocat.

Fotograma del llargmetratge *Doña Francisquita*, de Hans Behrendt. 1934

10. Hemeroteca de La Vanguardia [en línia]. Cinematografia, El estreno de anoche: Una adaptación cinematográfica de *Doña Francisquita* [J.Ruiz de Larios]: Pàgina 13, edició del 6 d'abril de 1934, [consulta: 13 de Juny de 2020]. Disponible a: <http://hemeroteca-paginas.lavanguardia.com/LVE07/HEM/1934/04/06/LVG19340406-013.pdf>

CINEMATOGRAFIA

EL ESTRENO DE ANOCHE

Una adaptación cinematográfica de "Doña Francisquita"

En el Fénix

«DOÑA FRANCISQUITA, una adaptación cinematográfica de la obra de Romero y Fernández Shaw, musicada por el maestro Vives

Dirección: Hans Behrendt.

Producción: Albenica Films

Afortunadamente o no, este «Doña Francisquita», estrenada ayer noche en el Fénix, se parece muy poco al original que, sobre una comedia de Lope de Vega, escribieron Romero y Fernández Shaw. Ocurrió, así, que se nos ofrece la adaptación de una adaptación, porque si en el fondo el tema sigue siendo el mismo, y aunque la anécdota haya sido respetada, el camino seguido por el autor del guión, no es que sea opuesto precisamente, pero sí tan distinto que no hay forma humana de formular un paralelo entre la película y la zarzuela.

Más vale, seguramente, que haya sido así. Aurora, la Bertrana, aparece en el film con menos personalidad que en el teatro. Es una figura decorativa, una figura sin más realidad que la que la presta Matilde Vázquez. «Doña Francisquita»... Pero no es esto, precisamente. Nos interesa, desde la butaca y frente a la pantalla, otra cosa. Nos interesa encontrarnos con una película. Nada más. La popularidad de «Doña Francisquita» exige que dejemos aparte toda preocupación de orden teatral. Mala o buena, como zarzuela, no nos llamamos a creer ahora con derecho a emitir un juicio que nadie nos pida. Por lo demás, no se oculta a nada que no íbamos a ver una transcripción cinematográfica de una obra teatral. Todo lo contrario: se trataba de una sencilla interpretación, y como a tal había que aceptarla.

Lo interesante, insistentemente, era: saber si, realmente, nos encontrábamos ante un film. Y la verdad es que... «Doña Francisquita» posea como película un puñado de valores notables. Una buena fotografía, sobre todo; una fotografía excelente, cuando no excelentísima. Se advierte, por otra parte, una mano hábil: una mano diestra en estos menesteres. «Doña Francisquita» tiene muy poco que envidiar, como valores técnicos, a cualquier film salido de una buena firma extranjera. Si algún reproche tiene es ahí precisamente donde lo fundaríamos: en un exceso de preciosismo técnico que ha dado como resultado el que nos encontremos con un film de otro muy poco menos que alemán.

Esto aparte, están bien resueltas, cinematográficamente, la mayoría de las situaciones musicales. Situaciones que han sido aprovechadas en su totalidad, respetando poco menos que en absoluto la partitura original, y que hacen del film una cosa ligera, entretenida y fácil. Que no pertenecan al original hay en la película, dos o tres composiciones excepcionales diferenciadas del resto, pero que no dejan de estar resueltas con garbo.

En cuanto a los intérpretes, destaca por su gracia y naturalidad expresiva la figura de Jacquel Rodríguez, admirable en los primeros planos. Jacquel Rodríguez es una muchacha rubia. A nuestro entender, tiene un amplio camino en el cine. Matilde Vázquez incorpora el rol de Aurora la Bertrana, con garbo y desenvoltura. Félix de Pomés, sobre, natural y sencillo. Graciela, Palacios, Fernando Soler se incorporan por Corrás, un muchacho que hace aquí su aparición como artista cinematográfico. Para finalizar digamos que esta adaptación cinematográfica de «Doña Francisquita» ha sido dirigida por Hans Behrendt.

J. RUIZ DE LARTOS

FOX presenta:
LA CIUDAD de CARTON.
Catalina Barcena

ASPECTOS

DESFILE DE CANDIEJAS

No hace muchas semanas se estrenó en J.A. polo, de París, el nuevo film de Lloyd Bacon, reñido de «La calle 42», sobre el tema musical. Se trata del ya casi famoso «Enlight Parade», que en Francia se llama «Prologos» y en España se llamará «Desfile de Candiejas».

La crítica en general ha renovado, corregido y aumentado, los elogios que dedicó a Lloyd Bacon, con motivo del estreno de «La calle 42», por la inteligencia y el profundo sentido del cine que ha hecho alarde este director de los estudios Warner Bros. Félix Natanson el autor de llevar nuevamente a la pantalla la vida de entre bailarines que tan profusamente nos fue ofrecida en los primeros tiempos del cine sonoro.

«Gingibre» publicaba el 16 de marzo un mag-

nífico artículo de Georges Champeaux, del que reproducimos los siguientes párrafos:

«Si me dejara llevar del primer impulso, escribiría, netamente que «Desfile de Candiejas» es una obra maestra. Pero es necesario abstenerse de emplear claras palabras, sobre todo tratándose de una producción reciente, pues solamente los años puedan dar a una obra la consagración que aquella palabra implica. No hallo, pues, de obra maestra, pero me apresuro a decir que «Desfile de Candiejas» es el film más deslumbrador que yo haya visto jamás. Una sala de allí con los ojos desvelados, la retina ebria. Sin embargo, yo no había probado esta sensación».

La película comienza, desde las primeras imágenes, con las idas y venidas, las entradas y salidas, las apariciones y desapariciones del inimitable fantasista que es James Cagney. Cuando el nombre de este artista aparece en la pantalla, la noche del estreno, la sala rompió en aplausos. Desde hace algunos meses, después de haber visto varias películas de Cagney, el público sabe muy bien lo que este nombre significa, que no es solamente una promesa de risa, un memento sine, para decirlo con palabras exactas, un ánimo de fiestas especializado en el personaje de lison que lleva adelante las tareas más diversas, siempre a presión, siempre comiendo, siempre sudoroso, aumentando al mismo tiempo el voltaje de sus marionetas. Todo lo que se encuentra cerca de este torbellino del cual él es el centro, tiene una movi-

lidad irresistible. Una especie de «golf-stream» ambulante.

Cagney tiene aquí un papel de un antiguo director de películas mudas, reducido a la miseria por el advenimiento del cine sonoro, y que con la ayuda de dos comanditarios, monta una agencia teatral que, bien organizada, podría suministrar a todos los empresarios de los Estados Unidos, cuadros de music-hall, a base de «grits y boys», para llenar la primera parte de su espectáculo. Para ello tendrá necesidad de encontrar continuamente nuevas y originales ideas. Pero, mal secundado, robado y traicionado por sus socios, ha de procurarse de contratar al personal, de dirigir las repeticiones de detalle, de controlar las cuentas, e incluso, en un momento decisivo para la empresa, se ve obligado a reemplazar a una estrella sobornada por un «compañero». Todo esto sin perjuicio de la «administración» de tres usuarios sentimentales.

¡Ah, vamos! — dicen los amantes de la novedad — todavía otro película del espíritu de «La calle 42» y «Vampiros 1935». Es cierto, y para confundir de una vez, «Desfile de Candiejas» es del mismo autor de «La calle 42». Habiendo hecho una buena película sobre las interioridades del music-hall, Lloyd Bacon ha querido probar, sobre una segunda vez. Al fin y al cabo la tentativa no era tan disparatada. De hecho, «Desfile de Candiejas» es superior a «La calle 42».

El primer film era, es verdad, de una observación más acuciosa, pero «Desfile de Candiejas» tiene a su favor su picaresca, el esplendor de sus cuadros, su ritmo embudo. «La calle 42» era un documental novelado. «Desfile de Candiejas», es una hiensteria.

El descomulgado es de una habilidad prodigiosa. Menhir de la falsa «grit» que opera por cuenta de un compulso de corte de ideas, combinaciones de los comanditarios para desolar al director, gestiones de la mujer del comanditario principal en favor de sus «gigolos», amores de estrellas, rivalidades de secretarías, cantantes; diez intrigas se mezclan y cruzan, se separan y se confunden con una libertad de la cual ni por un momento sale perjudicada la claridad.

dad. Las escenas más banales tienen un no sé qué de persuasivo que les impide resultar vanas.

Los finales de gran revista como en «La calle 42», «Jongueon Hotel» nos transporta a un pascio para recién casados. Un «ballet» de hombres y mujeres jóvenes persiguiéndose. El tono es una mezcla de elegancia y de malicia como un recordatorio casi igual. «Shanghai Lil» empieza con una escena de bar, continúa con una lucha por el «stiff» de «su hombre» y termina con las evoluciones de soldados y muchachas de un dinamismo único. Aún cuando «Desfile de Candiejas» no contara más que con estos dos cuadros, podría asegurarse ya que esto es valioso y legítimo musicality. Pero he aquí el «film» del film. El «film» de los «films». La comedia.

Un «ballet» de «grits» magníficos — de esos movimientos al parecer inexplicables, pero de sorprendente precisión —, juegan en el agua de una luminosa piscina. Unas se deslizan por los toboganes, otras se sumergen en saltos inverosímiles, otras nadan o hacen la «paseo». Los planos americanos nos muestran el cuerpo de las nadadoras lanzándose al agua. Un primer plano: veladuras bellas cabezas que parecen avanzar hacia la sala, resaca pronto en la superficie del agua. Otro plano americano: las bailarinas en grupo, vistas por debajo, se parecen a las caídas de un plátano. Una sobre luego a una especie de «ballet» acrobático que se desenvuelve en aguas, ora oscuras, ora verdes, ora de color de ópalo, afirmándose o disolviéndose, según el ambiente, los juegos contorneados femeninos, los pronto precisos, tan pronto estallados, tan pronto confusos.

Y todavía planos americanos de espadadas, de cuelllos, de pechos, de plomeros. Todavía la cámara, inquieta, ha baidose elevado hasta lo más alto, sigue los cuerpos de las bailarinas, convertidos en pequeños bastones o en líneas de perpendiculares, que van difundiendo, en las aguas agitadas de la piscina, flores, rosaciones, follajes, collares, diamantes, más flores.

La lección de los ojos — esta especie de embriaguez de la retina que las habiendo al principio — alcanza aquí en paroxismo.

Y entonces que se juegan de esta magnificencia de «La cascada», es «Shanghai Lil», más musical, el cuadro con que Lloyd Bacon termina «Desfile de Candiejas».

Cine: de «Riviera», para el movimiento.

URQUINAONA

HOY VIERNES, NOCHE, A LAS 10 EN PUNTO, EN

SESION de GRAN GALA

EN HONOR DEL

Cuerpo Diplomático de Barcelona

en el más
preciado galardón de
su inextinguible carrera de
triunfos.

LA REINA CRISTINA DE SUECIA

VALORES:

Interpretación: La excelencia GARBO con John Gilbert y Lavinia Stone.

Dirección: El gran Rouben Mamoulian.

Argumento: La Vida de la más singular de las reinas.

Decorados: Cedric Gibbon.

Campanetas: William Daniels.

Metro Goldwyn Meyer presenta con orgullo esta joya suprema, que la consagra una vez más a la cabeza de la producción.

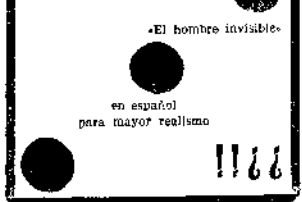
NOTA IMPORTANTE:—Este film no se proyecta en ningún otro Cine de Barcelona durante la presente temporada.

En este programa, estreno de la excepcional película de dibujos de Un Iweras. EN LOS DOMINIOS DE NEPTUNO, por Willie Vesper (de Embistero).

Hoy en (Kusson)

El hombre invisible.

en español para mayor realismo

RONALD COLMAN, Y LOS DOBLES

Cuando Ronald Colman, mientras anda a través de la niebla de una noche de Londres en la producción de Samuel Goldwyn «La máscara del otro», que presentará en breve los Artistas Asociados, tropieza con su virtuoso triple. En que lugar a que efectúe una doble y brillante caracterización, simula en la pantalla una situación que se ha producido muchas veces en la vida real.

Por ejemplo: jugando no, todas las apariciones externas, solo existe un Rudy Vallee, el popular cantante de la radio americana que ha hecho latir de emoción tantos corazones femeninos de un extremo a otro de los Estados Unidos. No obstante, Rudy tiene un «doble»: un «doble» que toca el saxofón y que canta ante el micrófono de un modo casi idéntico al romántico estilo del propio artista.

El «doble» de Rudy Vallee vive en Chicago y se llama James Madison. Si se coloca su retrato al lado del de aquel, ni su mejor amigo puede distinguir al uno del otro.

Esto es un solo ejemplo de los centenares de dobles personalidades creadas por la Madre Naturaleza al modelar a sus criaturas, tanto la del género humano como las del mundo animal. Lo que demuestra que el tema de «La máscara del otro» se sostiene en firmes cimientos. En su doble papel de John Chilcote y John Loder, primos, con una personalidad bien distinta cada uno, Colman realiza una caracterización en «La máscara del otro», que dista mucho de ser imposible fuera de la pantalla de la escena.

La historia del crimen está repleta de dobles personalidades. Uno de los casos más recientes en ella registrados, es el de un ladrón de joyas detenido meses atrás en un hotel de la Florida, con casi un millón de dólares en piedras preciosas que había robado. Durante varios años ha vivido como un respetable «gentleman», siendo ignorante su verdadera profesión, excepto de sus amigos y compañero de delito.

-YO SOY UN VAGABUNDO.

UN NUEVO FILM DE AL JOLSON

El nuevo film de Al Jolson, el inolvidable creador de «El Cantor de Jazz», el primer cantante y «El loco cantor», que presentará en breve los Artistas Asociados bajo el título de «Yo un vagabundo», señala claramente una fecha en la evolución del arte cinematográfico. En efecto, el director, Lewis Minton se ha esforzado durante la realización de esta película en encontrar una nueva fórmula de exteriorización y ha echado mano de medios extraordinariamente nuevos y desconocidos hasta hoy.

Su film, en el que «Quinta» sobre todo la fantasía, trata de reemplazar en la pantalla las palabras por las «frases sonoras» y de sustituir la frase ordinaria por los «diálogos» musicales. Así pues, resulta muy curioso oír de cuando en cuando una frase musical que ocupa el lugar

MENOS CHUCRUT

INSPIRADA EN LA
FAMOSA ZARZUELA
DEL MAESTRO

AMADEO VIVES

DOÑA FRANCISQUITA

DIRIGIDA POR HANS BEHRENDT

DE IBERICA FILMS

Y MÁS FANDANGO

El clima polític dels anys trenta a Europa es podria qualificar com a poc, de calent. La proliferació de nacionalismes exacerbats als governs d'arreu, la instauració del feixisme a Itàlia resultant del cop d'estat de Mussolini el 1922, i la victòria de Hitler a les eleccions alemanyes de 1933 van provocar una onada de refugiats que escapaven del totalitarisme.

Milers d'alemanys van emigrar a Espanya, especialment a Barcelona on de fet, ja existia una colònia alemanya majoritàriament d'ideologia conservadora, que va simpatitzar còmodament amb el nazisme.

Bona part d'aquests residents alemanys pertanyien a alguna organització patriòtica o freqüentaven algun club. El *Zum Zillertal*, al número 228 del carrer Provença, va ser una cerveseria alemanya amb sala de ball activa del 1920 al 1940. Era un local molt concorregut i funcionava com a punt de trobada de la comunitat alemanya a Barcelona. Tant era així que el 29 de novembre de 1932 va tenir-hi lloc una conferència del partit nacional-socialista.

De caire completament oposat hi havia el *Bar Scandinavia*, situat al carrer del Migdia 16 (enderrocat als anys 50 conseqüència del pla d'esponjament de l'avinguda Drassanes).¹¹

Al cor del "Barri Xino", el carrer del Migdia era una via molt concorreguda per tota classe de canalles i malfactors, plena de tavernes, bordells, i venda d'articles robats. No queda clar si l'*Scandinavia* i l'anomenada «fonda alemana» eren la mateixa cosa repartida en dos edificis o si eren negocis amb amos diferents, el què sí se sap és què eren edificis contigus amb una clientela molt relacionada. El bar el regentava l'austriaca Käthe Goedel-Römer des de 1920, i era un lloc de reunió per refugiats centre europeus i alemanys d'esquerres a la ciutat. A l'*Scandinavia* s'hi ajuntaven gent de l'entorn del *DAS (Deutsche Anarcho-Syndicalisten)*, majoritàriament jueus com; Günther Wannrich, Karl Brauner, Elly Götze, Charlotte Margolin, Willi Winkelmann, Heinz Rosenstein, i Rudolf i Margaret Michaelis, que vivien al mateix carrer del Migdia.¹²

11. No te quejarás por las flores que te he traído [en línia]: Los alemanes y la calle Mediodía [March, José]: Article Blog, 15 de març de 2015 -, [consulta: 6 de Maig de 2020] Disponible a: <https://lavaix2003.blogspot.com/2015/03/los-alemanes-y-la-calle-mediodia.html>

12. Entremons. UPF Journal of World History [en línia]. El exilio judeoasquenazí en Barcelona (1933-1945). Un rompecabezas que pide ser esclarecido [Valentín, Manu]: Revista digital, Número 6, juny de 2014 -, [consulta: 1 de juny de 2020]. Disponible a: <https://www.dropbox.com/s/8zxmbi93oghqugz/entremons-numero6-valentin.pdf>

Margaret Michaelis. Terrassa d'un bar a Barcelona. 1936-1937.

MENÜ

PATATA SCANDINAVIA

OLIVES 0,12

CHOU CRUTTE 0,24

BAGELS 0,28

BOLATA PASTRAMI 0,15

ARENGADAS 0,35

EMPANADAS TONYINA

PEIX FRIGIT 0,54

PEPINILLOS 0,10

BIER

0,45

POTSDAMER
STANGEBIER 0,30

STONSDORFER 0,35

BERLINER Weiße 0,32

50

SITZUNG DES "DAS"

0,52

AM KOMINENDEN
DONNERSTAG UM

20:00 H

Martha Lewin

Martha Wüstemann va néixer el 17 de juny de 1908. Es va formar a Leipzig i es va incorporar a la Joventut Anarcosindicalista (SAJD). Allà va conèixer i es va casar amb Arthur Lewin. Des del febrer de 1929 van treballar amb Gees i Paul Helberg en una estampa de la unió anarcosindicalista FAUD.

El 1932, Martha i Arthur es van divorciar oficialment. Arthur va anar a Espanya el 1933 i Martha i la seva filla el van seguir un any després.

A Espanya Martha i Arthur van participar en les activitats dels anarcosindicalistes alemanys (DAS).

Amb l'arribada de la sublevació militar franquista el juliol de 1936, el DAS, en estreta aliança amb la CNT, es va comprometre a detectar i desarticular la forta xarxa nazi que s'havia constituït a Espanya.

Martha col·labora en la collectivització de la llibreria «Nueva Cultura» a la rambla catalunya número 72, pertanyent a un alemany militant del partit nazi. És encarregada d'assumir-hi la direcció, administrant-la seguint els principis anarquistes, tot i que els treballadors de la llibreria eren majoritàriament de l'UGT. Va establir vincles amb l'organització llibertària de dones Mujeres Libres.¹³

Després dels fets de maig, els anarquistes de la CNT i la FAI així com els comunistes troskistes es van convertir en el blanc dels comunistes estalinistes del PSUC, PCE i UGT. Martha va ser arrestada per membres del partit comunista mentre era a la llibreria, el seu pis va ser desballestat i la seva filla lliurada amb una carta i un bitllet d'autobús per tal de que se'n fessin càrrec uns amics. Va ser reclosa a la presó de Dones de les Corts, llavors controlada pel NKVD soviètic.

Emma Goldman, aleshores a Espanya, havia fet campanya per aconseguir l'alliberament de Katja Landau, esposa de l'escriptor austríac i trotskista Kurt Landau, residents els dos a Barcelona i militants del POUM. Ell havia estat assassinat recentment pels estalinistes. Per mitjà de l'Emma Goldman, Katja Landau va donar a conèixer la situació de Martha Lewin, que encara es trobava sota presó preventiva. Va ser alliberada, però els chequistes li van requisar tota la documentació i a partir d'aleshores, va haver de viure il·legalment a Espanya.

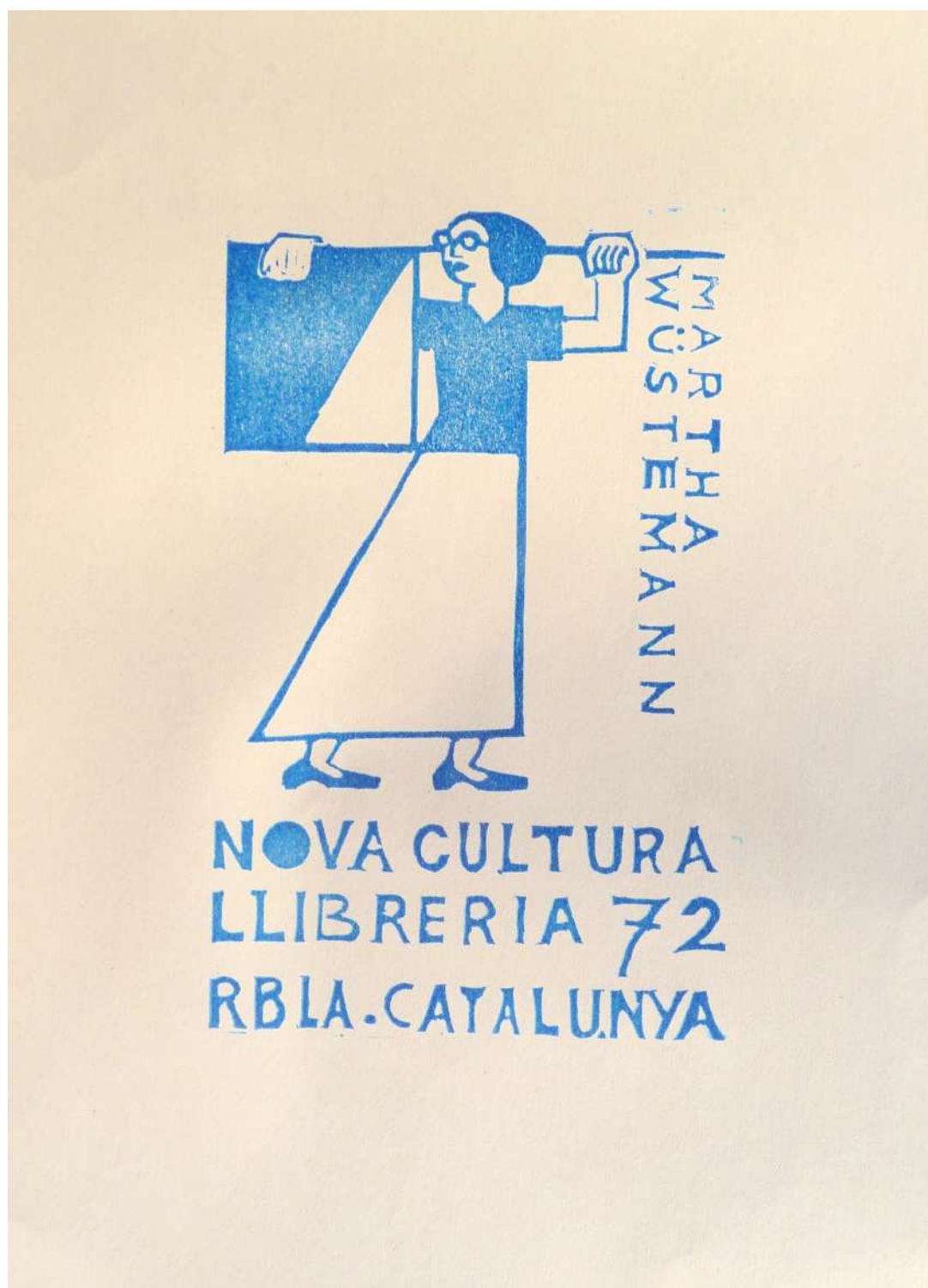
A falta de documents, Martha Lewin va creuar il·legalment la frontera. Va viure a París des del 1938, on va provar d'establir contacte de nou amb el DAS, molt debilitat arran de les disputes internes entre les forces d'esquerres i per la derrota dels republicans a Espanya.

Per mantenir-se treballava per un col·lectiu de sastres anarquistes búlgars exiliats a la capital francesa. Va aconseguir fugir de l'ocupació nazi de París amb la seva filla, allotjant-se en una maternitat remota, aconseguint sobreviure a la guerra, lluny de París.

Va morir a Munic el 28 de setembre de 1992.¹⁴

13. Valentin, Manu. (2019). Judios Antifascistas en Barcelona . Dins de Voces Caídas del cielo. Historia del exilio judío en Barcelona (1881-1954) (pàg. 169). Barcelona: Comanegra.

14. Libcom [en línia]: Wüstemann, Martha (1908- 1992) aka Martha Lewin aka Julia Alino. Article web, 29/04/2018-, [consulta : 14 de juny de 2020]. Disponible a: <https://libcom.org/history/w-stemann-martha-1908-1992-aka-martha-lewin-aka-julia-alino>

Exlibris de "Nova Cultura". Colleccionista particular. 1936

Per la vostra llibertat i la nostra

El 1936 a l'inici de la guerra a Espanya els països Aliats van recolzar la causa republicana per mitjà de les Brigades Internacionals. Els primers combatents van arribar de Moscou reclutats pel Partit Comunista de la Unió Soviètica, i després s'hi van anar sumant reclutes de tot arreu, no només provinents dels països aliats. Les brigades estaven formades per uns vint-i-quatre batallons ordenats segons l'origen; alemanys, txecs, austríacs, flamencs, escandinaus, eslaus, balcànics, hongaresos, polonesos, búlgars, belgues, francesos, italians, portuguesos, britànics, àrabs, nord-americans, canadencs i... jueus.

La companyia Naftali Botwin, va ser una subunitat del Batalló Palafox, integrada a la 150ena brigada internacional, anomenada Dobrowski. La formaven majoritàriament brigadistes jueus, tot i que també hi havia polonesos, un italià, un grec i dos àrabs, en total, 152 combatents. Durant el seu temps actiu la Botwin van crear un himne, un cor, una companyia de teatre i un diari propi, editat en yiddish des de l'impremta de Marcel Calef, membre de la fraternitat jueva Agudat Ahim a Barcelona.

El batalló va lluitar al front d'Aragó i a Extremadura, i van ser massacrats a la Batalla de l'Ebre. Els dies previs a la batalla de l'Ebre es van establir al Pradell, desenvolupant una vida cultural molt activa. Durant la seva estada van organitzar activitats esportives i concerts corals al poble, que esdevingué per uns dies un Shtetl al bell mig del Priorat.

Collita de 1938, ampolles del celler de Sant Rafel del Pradell de la Teixeta.
Arxiu comarcal del Priorat.

LA MARCHA DE LOS SOLDADOS BODVIN

CUANDO LOS BATALLONES DE GUERRA DE LA REPÚBLICA AVANZAN, CUANDO LA TIERRA SANGRA Y LA DINAMITA EXPLOTA, UNA CANCIÓN ACOMPAÑA A LAS BANDERAS QUE ONDEAN. LOS BODVINS MARCHAN CANTANDO HACIA EL COMBATE. UNA CANCIÓN DE ESPERANZA Y DE VICTORIA DE MILLONES QUE QUIEREN VIVIR EN LIBERTAD Y EN JUSTICIA, Y QUE NOS GUÍA A LOS VALIENTES AL COMBATE FINAL.

¡NO PASARÁN!

ADELANTE, VALIENTE, MARCHAMOS AL ATAQUE. NOSOTROS LOS BODVINS, EN LAS BRIGADAS INTERNACIONALES CON EL EJÉRCITO DE NUESTRO PUEBLO. ESTAMOS UNIDOS EN NUESTRO ODIIO A LOS BANDIDOS NAZIS, QUE QUIEREN OPRIMIR ESPAÑA, ESTE PAÍS ESCLAVIZADO. PROTEGEREMOS EL ROJO VERDOSO DEL CAMPO, CON LA BANDERA DE LA UNIDAD, ARMA EN MANO. CON EL RANCO DE HERMANOS DE OTROS PUEBLOS Y PAÍSES QUE DESDE AHORA RECHAZAN LA POBREZA Y LA ESCLAVITUD. FORMAMOS LAS ARMAS DE LAS MASAS, EL FRENTE DE LA LIBERTAD, DE LA PAZ Y DEL PAN.

¡NO PASARÁN!

NO DEJAREMOS CAER LAS ARMAS DE NUESTRAS MANOS, COMO EL HÉROE BODVIN NOS ENSEÑÓ, HASTA QUE EL FUTURO NOS PERTENEZCA, CUANDO EL MUNDO LIBERADO FLOREZCA OTRA VEZ. Y EN ESE TIEMPO FUTURO SIN GUERRA, NUESTROS ESFUERZOS SERÁN RECORDADOS, COMO LOS SOLDADOS JUDÍOS DE BODVIN.

¡QUE A LA PESTE FASCISTA PERSIGUIERON!

Els germans Max i Jacob Lehmann van fundar l'empresa Lehmann & Cía el 1885 a Nuremberg per la fabricació i exportació de joguines, porcellanes i articles d'escriptori. Max Lehmann es va casar amb Ella Sontheimer i van fer el viatge de noces a Barcelona. La ciutat estava de moda d'ençà l'exposició universal del 1888, enamorats de Barcelona i veient les possibilitats comercials que oferia la ciutat portuària, Max Lehmann i Ella Sontheimer van decidir quedar-s'hi i obrir una filial del negoci de Nuremberg.

El 1891, un any després del trasllat a París de la seu central d'Éden-Bébé, (nom comercial de la filial que l'empresa alemanya havia prè a França), van començar les obres d'edificació de la fàbrica de Barcelona dissenyada pels enginyers Juan Vigo, B.Giol i Ramon Altrayó en un pati de l'eixample de 1.771m², propietat de Teresa Zanni Quadrat, al número 159 del carrer consell de Cent. La instal·lació oficial de la fàbrica va tenir lloc durant el mes de març de 1894 amb Max i Jacob Lehmann, Eduard Lidenthal i Oscar Stetiner com a socis fundadors, assumint la representació a Espanya de la firma genèrica Fleischmann & Bloedel.

La fàbrica va començar amb un capital de 9.897,25 pessetes procedents de la seu de Nüremberg, amb vuit treballadors i vint treballadores en plantilla. L'agost de 1895, la fabrica donava feina a cent cinquanta empleats i més de vint treballadores a domicili, arribant a les 300 persones a finals de segle.

Els principals clients barcelonins van ser els magatzems «El Siglo», la fàbrica de joguines d'estany i llauna de José Lleonart al carrer de la Canuda, la botiga de «Guadall i Aduá» al número 18 del carrer Fernando VII, i «La Clínica de Bebés» de la senyora Dèlia Codina, al c/ Tapineria núm.6.¹⁵

El negoci era pròsper i la sucursal de Barcelona es va convertir en el punt de sortida de les exportacions cap a Argentina, Cuba, i les colònies africanes espanyoles Fernando Poo, Guinea Equatorial i Tetuan.

El cunyat de Max Lehmann, Max Sontheimer va entrar a la direcció de la fàbrica d'Alemanya, i amb els anys va acabar fent-se càrrec de l'empresa. Preocupats per l'auge del nazisme, Max Sontheimer i Rosa Winternitz van enviar els seus fills Kurt i Dorel a Barcelona l'any 1929. Dorel es va posar a treballar per una distribuïdora de pel·lícules i Kurt es va convertir en el representant comercial de la fàbrica Lehmann a Barcelona, Buenos Aires, i l'Havana.

Lehmann i Lemanos (la distribuïdora hispana de Lehman) van coexistir fins a finals de la dècada de 1930, quan l'auge del Tercer Reich i les lleis de Nuremberg van forçar la liquidació de Lehmann & Cia el 1935, conduint-la a la seva venda el 1939.

Durant la Guerra Civil, Lemanos S.A va ser collectivitzada per fabricar plats i cobreteria per l'exèrcit republicà. Kurt, que s'havia casat amb l'exiliada alemanya Rosl Hellbruner a Barcelona el 1936, atemorits per les prolongacions de la Gestapo a l'estat espanyol van decidir convertir-se al cristianisme i casar-se per l'església el 18 d'agost de 1939.

15. De soldatplomb.blogspot.com, barcelofilia.blogspot.com i l'hemeroteca de la Vanguardia [en línia] 7/6/1893.

16. Sontheimer, Dory. (2014). Les set caixes. Barcelona: Angle Editorial.

Dorel va preferir fugir a Palestina el 1936 per reunir-se amb la seva tieta Ella i la resta de família exiliada. Va morir el 9 de setembre de 1940 durant els bombardejos de Mussolini a Tel Aviv.

Max Sontheimer, que havia sigut nombrat cònsol alemany a L'Havana durant els seus anys a càrrec de la Lehmann va aconseguir escapar a Cuba amb la seva dona. Rosa Winternitz va morir a l'illa a causa d'un infart en assabentar-se que totes les seves germanes, residents a Praga, havien mort en els camps d'extermini nazi. Al final de la guerra, amb la victòria de Franco la fàbrica no es va retornar als seus propietaris pels pactes entre el govern nazi i el règim franquista de no retornar les empreses de capital jueu. Lemanos va recuperar la seva activitat amb socis nous per produir disfresses de felpa durant la posguerra, fins que el 1940 el recinte fabril es va dividir per albergar-hi petits negocis.

Kurt Sontheimer i Rosl Heilbruner, convertits en Conrado i Rosa Sont van ocultar els seus orígens i el trauma viscut fins a la seva mort. La seva història va ser recuperada després de la mort de Rosl l'any 2002, quan la seva filla Dory Sontheimer va trobar una caixa amagada al pis dels seus pares a la Diagonal que contenia fotografies i documentació del passat completament desconegut de la seva pròpia família.¹⁶

FÀBRICA DE JOGUINES LEHMANN & CIA

NÜRNBERG
1885

BARCELONA
1893

NINES DE
PORCELLANA

.....
JOGUINES
DE LLAUNA

VAIXELLA
COBERTERIA

.....
PER L'EXÈRCIT
DE LA REPÚBLICA

CONSELL DE CENT 159, BARCELONA

Els gairebé quaranta anys de dictadura franquista van destruir, en sentit figurat i literal, tota dissidència cultural i/o religiosa amb el règim. El moviment franquista va ser profundament antisemita, practicant un fals filosefardisme per mantenir un *statu quo* vers la política internacional. D'aquesta manera, Franco va signar amb Hitler un decret per repatriar 50.000 sefardites, dels quals només 800 van acabar arribant a Espanya, per ser després deportats al nord d'Àfrica. Alguns cònsols espanyols van aconseguir salvar per compte propi 3.000 jueus més, desobeint les ordres del general Franco. La resta van morir als camps d'extermini nazis.

Tots els jueus van ser obligats a convertir-se al catolicisme per inscriure's al registre civil i, el 1941 es va crear el "Archivo judaico", un conjunt de documents classificats a instàncies de la *Dirección General de Seguridad* amb l'objectiu de fitxar i controlar tots els jueus residents al país.

Amb la fi de la II Guerra Mundial, Franco va prendre algunes mesures tàctiques per congraciar-se amb les vencedores potències aliades. Així, el 1951 va permetre la reobertura de la Sinagoga de Barcelona, i el 1968 es va abolir oficialment l'Edicte de Granada.

D'ençà els anys cinquanta, s'han succeït quatre onades migratòries més de jueus cap a Espanya per motius diversos:

Cinquena onada: Entre finals dels cinquanta i principis dels seixanta retornen alguns sefardites des del Marroc i Egipte.

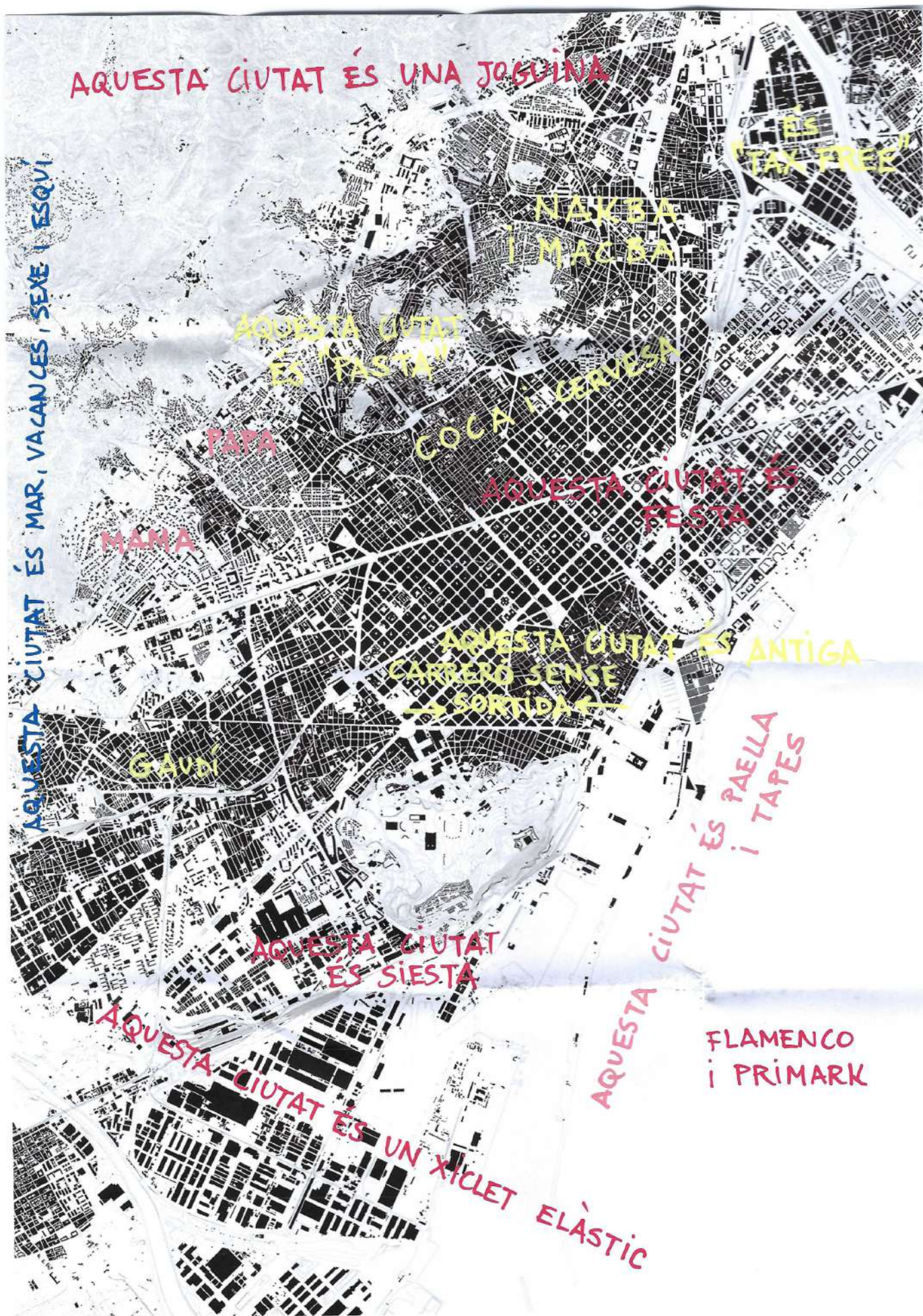
Sisena onada: Asquenazites argentins, xilens i uruguaians que fugien de l'antisemitisme de les dictadures militars dels anys setanta.

Setena onada: Jueus traslladats arran de la guerra dels Balcans i la dissolució de l'antiga Iugoslàvia als anys noranta. D'altra banda, ciutadans jueus que marxen de l'Estat d'Israel descontents amb la política del país.

Vuitena onada: Al 2015 s'aprova una llei amb termini de tres anys que concedeix la nacionalitat espanyola als descendents dels sefardites expulsats d'Espanya al segle XV que ho puguin acreditar. Molts d'ells s'han establert a Barcelona.

Actualment a Catalunya a banda de la CIB, de tall tradicional, hi ha tres comunitats jueves més: els reformistes d'*Atid*, els progressistes de *Bet Shalom*, i la comunitat ultraortodoxa messiànica *Lubavitch*.

A tot això cal sumar tota mena d'organitzacions, confessionals i laiques d'abast nacional i internacional amb sucursals aquí, com la *Baruch Spinoza*, *B'nai B'rith*, l'escola *Hatikva* a Barcelona, la revista *Sefarad*, radio *Sefarat*, *Shalom tv*, *FCJE* (*federacion de comunidades judias de España*), *Red de juderias de España*, *Mozaika*, *AEPJ* (*associació europea del patrimoni jueu*) o l'*Institut d'estudis Mòn Juïc* entre d'altres.

En aquestes últimes línies procuraré escriure de la manera més sintètica possible el que ha suposat per mi aquest treball i el com ha acabat articulat per la pràctica del *fake*, el caràcter subversiu i el gust per la discronia, dotant-lo finalment de la forma i sentit que presenta.

Tot i que el terme s'ha popularitzat i contextualitzat en l'últim segle, és cert que el *fake* no és cap invent de l'època contemporània, i que la pràctica instrumental de la falsificació és molt antiga.

Si he decidit utilitzar una metodologia de treball vinculada al *fake* sobre un tema de memòria històrica sense tabús és precisament perquè la memòria dels jueus a Catalunya i Espanya s'ha tractat amb pitjor falsedat de la que pugui haver utilitzat jo aquí.

Les estructures de poder han desitjat sempre un control exhaustiu d'allò fals, tant per identificar-ho com per a utilitzar-ho a favor d'interessos propis. La mentida s'ha utilitzat de llarg com a instrument polític de primer ordre i ha ajudat a forjar els nacionalismes europeus i americans des del segle XVIII. Així és com la majoria de vegades el què entenem per tradició o "*folklore*" és en realitat "*fakelore*".¹⁷

A Espanya s'han dedicat molts esforços per construir una idea de nació pura, d'arrel cristiana, compacta i homogènia des dels temps d'Hispania, amenaçada pel fantasma constant d'aquells que pretenen desintegrar-la.

Servint a aquesta doxa, com la definia Barthes, s'han creat una sèrie d'imaginariis nacionals; la fantasia de "*la Reconquista*", l'enaltació del Cid, els falsos crònicons dels segles XVI i XVII sobre sants oriünds (en reacció als també falsos "*libros plumbeos del Sacromonte*"), les danses i músiques populars tal i com les coneixem avui, i fins i tot els vestits regionals són una invenció decimonònica. En el context de la Renaixença, a Catalunya es van dur a terme plans de reedificació urbanística en consonància amb els corrents medievalistes europeus i les teories de la restauració creativa. Com exemples: els conjunts arquitectònics del monestir de Santa Maria de Ripoll i el barri gòtic de Barcelona, ambdós de factoria moderna.

L'actitud de recorre al passat com a eina per moldejar el present ens ensenya que lluny de ser un temps acabat, el passat transita en el present i té la capacitat de modificar-lo.

La pràctica de l'estudi sobre les conseqüències actuals del colonialisme preterit ha portat a una relectura crítica del colonialisme i les seves figures, canviant-ne completament la concepció que se'n tenia fins ara n'és un paradigma.

Així doncs, aprofitar artísticament la capacitat subversiva del *fake*, de mentir per desemmascarar veritats, de qüestionar els marcs de credibilitat i de desmuntar els discursos hegemònics, m'ha permès en el cas dels jueus construir un imaginari visual nou, més favorable i més just que el que la història els hi havia assignat.

17. Terme encunyat el 1950 pel folclorista nord americà Richard M. Dorson (1916-1981).

Juro que (no?) tornaré a dir mentires.

Bibliografia

Benjamin, Walter. (1959). *Tesis sobre la filosofía de la historia*.

Forcano, Manuel. Hurtado, Víctor (2019). *Atles d'història dels jueus de catalunya*. Barcelona: Rafael Dalmau Editor.

Hernandez-Navarro M.Á, Huyssen A, Doane M.A, Shapiro G, Lee P.M, Villacañas J.L, Molinuevo J.L, Bourriaud N, Cruz M, Osborne P. (2008). *Heterocronias. Tiempo, arte y arqueologías del presente*. Murcia: CENDEAC i PAC

Hernández-Navarro, Miguel Á. (2010). *Hacer visible el pasado: el artista como historiador Benjamini*. Madrid: Congreso Europeo de Estética

Valentin, Manu. (2019). *Voces caídas del cielo: Historia del exilio judío en Barcelona (1881-1954)*. Barcelona: Comanegra, Ajuntament de Barcelona.

Arendt, Hannah. (1963). *Eichmann en Jerusalén*. Barcelona: Debolsillo, 2006.

Webgrafia

Entremons. UPF Journal of World History [en línea]. *El exilio judeoasquenazí en Barcelona (1933-1945). Un rompecabezas que pide ser esclarecido* [Valentín, Manu]: Revista digital, Número 6, juny de 2014 -, [consulta: 1 de juny de 2020]. Disponible a: <https://www.dropbox.com/s/8zxmbi93ogh-qugz/entremons-numero6-valentin.pdf>

Diario de un medico de guardia [en línea]: *Brigadas de desinfección sanitaria (del siglo XIX a la pandemia Covid-19)* [Simón-Lorda, David]: Article Blog, 31 de març de 2020. Disponible a: <https://diariodeunmedicodeguardia.blogspot.com/2020/03/brigadas-de-desinfeccion-sanitaria-del.html>

El Nacional [en línea]: *'Barcelona, refugi de jueus' mostra la supervivència sota el franquisme* [Nerin, Gustau]: Article al diari el Nacional.cat, 2 de febrer de 2020. Disponible a: https://www.elnacional.cat/ca/cultura/barcelona-refugi-jueus-exposicio-virtual-eurom_464814_102.html

El Nacional [en línea]: *'Voces caídas del cielo': el refugi barceloní dels jueus* [Nerin, Gustau]: Article al diari el Nacional.cat, 28 d'octubre de 2019. Disponible a: https://www.elnacional.cat/ca/cultura/voces-caidas-cielo-jueus-barcelona-manu-valentin_435363_102.html

El Nacional [en línea]: *'Nazis a Barcelona': Quan els feixistes eren aclamats a les Rambles* [Nerin, Gustau]: Article al diari el Nacional.cat, 23 de maig de 2017. Disponible a: https://www.elnacional.cat/ca/cultura/nazis-barcelona-capdevila-vilanova_160362_102.html

El Periodico [en línea]: *Una reforma de TMB amenaza la antigua estación del funicular de Montjuïc* [Sust, Toni]: Article al Periodico.com, 14 de desembre de 2018. Disponible a: <https://www.elperiodico.com/es/barcelona/20181014/una-reforma-de-tmb-amenaza-el-anden-del-antiguo-funicular-de-montjuic-7086081>

Sinagoga major de Barcelona [en línia]. Disponible a: <https://sinagogamayor.com/ca/sinagoga>
Bereshit: Terres d'Edom [en línia]: *100 anys de la Comunitat Israelita de Barcelona* [March, Enric H]: Article al Blog, 11 de gener de 2018. Disponible a: <https://bereshitbiblia.blogspot.com/2018/01/100-anys-de-la-comunitat-israelita-de.html>

L'Abans [en línia] *Barcelona, El Poblenou. Recull gràfic 1886-1977* [Luque J.C, Fossas J]: Revista digital, 12 d'abril de 2011. Disponible a: <https://issuu.com/editorilaefados/docs/nou/11>

Vida Marítima [en línia]: *El vapor Manuel Calvo y el capitán Manuel Morales Muñoz* [Sanahuja Albiñana, V.L]: Article Blog, 15 de desembre de 2017. Disponible a: <https://vidamaritima.com/2017/12/el-vapor-manuel-calvo/>

ARCA (Arxiu de revistes catalanes antigues) [en línia]: Publicacions completes de *Catalunya Marítima*. Disponible a: https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/publicaciones/numeros_por_mes.do?idPublicacion=544

El Diario [en línia] *El Raval de hace cien años según el periodista que lo bautizó como Barrio Chino: mafias, cocaína y prostitución* [Pareja, Pol]: Article a eldiario.es, 22 de març de 2020. Disponible a: https://www.eldiario.es/catalunya/Raval-periodista-bautizo-Chino-cabarets_0_1008249364.html

Scripta Nova: Revista electronica de geografia y ciencias sociales [en línia] *La compañía del Eden-Bébé en la Barcelona de 1900* [Capellà Simó, P] Article, 20 de setembre de 2012. Disponible a: <http://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-447.htm>

Esos antiguos soldados de plomo [en línia]: *Procesión del Corpus de Barcelona por José Lleonart* [Sanz Hermida, J.M] Article Blog, 14 de febrer de 2009. Disponible a: <https://wwwsoldatplomb.blogspot.com/2009/02/>

Barcelofília [en línia]: *Clínica de bebés. Juguines i taller de reparacions. Carrer del Bisbe 3 (1890-1929) i Tapineria 6 (1929-1960's)* [Bar.cel.ona.uta] Article Blog, 9 d'abril 2017. Disponible a: <http://barcelofilia.blogspot.com/2017/04/clinica-de-bebes-juguines-i-taller-de.html>

Marzo, Jorge Luis.[Bracketcultural] 2018, octubre 15 "La competencia de lo falso". Una historia del Fake" [arxiu video]. Disponible a: <https://www.youtube.com/watch?v=n8cyTB6YsnA>

La mitad invisible [RTVE a la carta] 2016, setembre 13 "Fauna, de Joan Fontcuberta" [arxiu video]. Disponible a: <https://www.rtve.es/alacarta/videos/la-mitad-invisible/mitad-invisible-fauna-joan-fontcuberta/3719817/>

Dialnet. Revista Occidente. *La originalidad falsificada. Como se forja la cultura española* [Diversos autors]: Revista digital Número 410-411, any 2015 -, [consulta: 3 de setembre de 2020]. Disponible a: <https://dialnet.unirioja.es/ejemplar/401467>

A Tina Araüna, Marina Bergas, Montse Carreño, Angels Fernàndez, Clàudia Llevet, Estrella Martínez, Cristina Pastó, David Ricart, Bet Rossell, Manu Valentín, l'equip de la sinagoga major de Barcelona i totes les persones i entitats que de forma directa i indirecta han fet que això fos possible.

Gràcies.

תודה

Annex

"Les realitats ficcionades"

Relació d'imatges

Els següents títols corresponen als peus de foto verídics de les imatges que apareixen a les pàgines especificades. Les informacions que apareixen al treball referents a aquestes imatges són falses. Totes les narracions que apareixen en aquest treball són reals.

Núm. de pàgina:

22/23 - Maria Castillejo Fernàndez. *Kol Nidrei*. Fotomuntatge sobre pedra litogràfica. 2020

26/27 - Maria Castillejo Fernàndez. *L'auca del Conde de Romanones*. Fotolito-grafia. 2019

29 - Maria Castillejo Fernàndez. *Danone les desa feliz Hannukkah*. Litografia. 2020

31 - Maria Castillejo Fernàndez. *Basquet Talarewitz*. Samarreta i pintura tèxtil. 2020

33 - Maria Castillejo Fernàndez. *Profilàctics*. impressió amb segell de goma. 2020

34/35 - Maria Castillejo Fernàndez. *Les Delícies Kosher*. Simulador digital de neó. 2020

39 - Maria Castillejo Fernàndez. *Menos chucrut y más fandango*. Foto transfer i estergit. 2019

42/43 - Maria Castillejo Fernàndez. *Scandinavia Menü*. Guixos i Pissarra. 2020

45 - Tina Araüna Baró. *Exlibris Martha*. 2020

46 - Maria Castillejo Fernàndez. *Lehaim Botwin!* Impressió digital i ampolles. 2020.

47 - Maria Castillejo Fernàndez. *Poster de l'himne de la Botwin*. Impressió digital sobre la lletra original de la marxa dels soldats Botwin. 2020

49 - Maria Castillejo Fernàndez. *Les nines milicianes*. Fotomuntatge. 2020

51 - Maria Castillejo Fernàndez. *Aquesta ciutat...* Mapa guixat a partir del poema "Desert" de Refael Azran.

